

ילדי הלך לאן? – מכשלים מתודולוגיים אל מסקנות שנקבעו מראש

ביקורת ספרו של נתן שיפריס "ילדי הלך לאן? פרשת ילדי תימן: החטיפה וההכחשה"

אבשלום בן צבי ואבי פיקאר
נובמבר 2020

אבשלום בן-צבי הוא בעל תואר שני מחקרי בהיסטוריה של עם ישראל. חקר את השתלבות העולים והותיקים בצמרת תנועת המושבים בשנות ה-60, חוקר בפרשת ילדי תימן וכותב את יומן הרשת ['עמדת תצפית'](#).

ד"ר אבי פיקאר הוא מרצה בכיר במחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה באוניברסיטת בר אילן. פירסם מחקרים על עלייה וקליטה בראשית ימי המדינה, ביניהם הספר "עולים במשורה" על מדיניות העלייה כלפי יהודי צפון אפריקה, "רכבת מקזבלנקה" על מדיניות פיזור האוכלוסין, ו"בצבת הממסדים" על המתח הדתי שליווה את קליטת ילדי עליית הנער.

המחברים מודים לחוקרים "נונה דולברג", דנה מור וכותב הבלוג "א.א. קונספירציות" על מחקריהם פורצי הדרך בפרשה, ששימשו בסיס לכמה חלקים במאמר.

פתיחה

"פרשת ילדי תימן" – הטענה בנוגע לחטיפתם של מאות ילדים מקרב ילדי העולים מתימן ועדות נוספות בראשית שנות החמישים – מלווה את הזירה הציבורית בישראל מאז שנות השישים. טענות אלה נחקרו על ידי ועדת בהלול-מינקובסקי (להלן וב"ס) בשנת 1967, על ידי ועדה בראשות השופט שלגי בשנים 1988-1994 ועל ידי ועדת חקירה ממלכתית בראשות השופטים כהן וקדמי בשנים 2001-1995.¹ כל הוועדות הגיעו למסקנה שבכ-95% מהמקרים שלגביהם הוגשו תלונות הילדים נפטרו, והותירו כמה עשרות מקרים לא מופענחים שבהם גורל הילדים נותר לא ידוע, לרוב מכיוון שהתיעוד לגביהם לא אותר. למרות זאת הפרשה לא גוועה, ובשנים האחרונות קמו מספר עמותות המקדמות ומפיצות את טענת החטיפה.

בשנה האחרונה יוחס ברשתות החברתיות ובחוגים אקדמיים מסויימים משקל רב לפרסום ספרו של נתן שיפריס "ילדי הלך לאן? פרשת ילדי תימן: החטיפה וההכחשה" (הוצאת ידיעות אחרונות, 2019). לפי שיפריס ואחרים, זהו הבסיס המחקרי הראשון לחקר הפרשה, יחד עם הספר בעריכתו ובעריכת טובה גמליאל "ילדים של הלב" (הוצאת רסלינג, 2019).² בספרו עב הכרס מבקש שיפריס לתאר את תהליך היעלמות הילדים, כפי שהוא מצטייר מניתוח דקדקני של מאות עדויות של קרובי משפחה של ילדים אלו ועשרות עדויות של אנשי הממסד הקולט, כפי שהובאו בפני ועדת החקירה הממלכתית בשנים 1998-1995. לדבריו, כבר בשנים אלו הגיע למסקנות מוצקות בנוגע לפרשה, אך המתין לפרסום מסקנות ועדת החקירה, שלטענתו מתכחשות למה שעולה מן העדויות. מיד עם

¹ גוף רביעי שעסק בפרשה היה 'הוועדה מיוחדת לפרשת היעלמותם של ילדי תימן, מזרח והבלקן' – ועדה פרלמנטרית בראשות ח"כ נורית קורן שפעלה בשנים 2017-2018, אלא שעבודתה נקטעה עם פיזור הכנסת, והיא פרסמה סיכום של עבודתה בלבד, אך לא מסקנות בנוגע לפרשה. תיקי הוועדה הופקדו בארכיון הכנסת, אך הם עדיין אינם נגישים לעיון הציבור.

² ראו למשל דבריו של ד"ר משה ענזי מהמחלקה להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטת בן גוריון, שפורסמו בדף הפייסבוק של המחלקה לפוליטיקה וממשל באוניברסיטת בן גוריון, 21.6.2020. <https://tinyurl.com/ybn551jc>; פרסום בדף הפייסבוק של עמותת עמ"ר, 4.9.19 – המגדיר את הספרים כ"הספרים המחקריים הראשונים בפרשה".

<http://tiny.cc/x98ecz>. שיפריס ותומכיו מתעלמים ממאמריו של חוקר הפרשה ד"ר דב לויטן, וביניהם: לויטן, "עליית יהודי תימן לישראל - הגשמת חלום או שבר חברתי? המקרה של ילדי תימן הנעדרים" בתוך אליעזר דון יחיא (עורך), בין מסורת לחידוש; מחקרים ביהדות, ציונות ומדינת ישראל, רמת גן, תשס"ה; לויטן, "פרשת ילדי תימן הנעדרים: האם אכן נחטפו ואומצו ילדי תימן?", בתוך: אהרן גימאני, רצון ערוסי, שאול רגב (עורכים), בני תימן: מחקרים ביהדות תימן ומורשתה, אוניברסיטת בר-אילן - מרכז דהאן, תשע"א, עמ' 251-291; לויטן, "האם ראוי להקים ועדת חקירה חדשה לפרשת 'ילדי תימן'?", תימא; כתב עת לחקר יהדות תימן ותרבותה יד' (תשע"ז).

בטרם נדון בספרו של שיפריס, חשוב לציין שהספר "ילדים של הלב" כולל 15 מאמרים, אולם רק 2 מהם עוסקים בפרשה עצמה: מאמרו של דב לויטן ומאמרו של נתן שיפריס. מאמרו של לויטן מצביע על כך שכבר בשנות החמישים היו כעשרים מקרים של ילדים שנעלמו והוריהם התלוננו. סיכומו של לויטן הוא שלו היו הדברים נחקרים ברצינות, הפרשה הייתה נפתרת אז ולא הייתה מתנפחת ונתרת ללא פתרון כפי שהיא היום. מאמרו של שיפריס מהווה למעשה תמצות של הספר "ילדי הלך לאן?" ולכן ניתוח הספר תקף גם לגבי המאמר עצמו.

פרסום דו"ח ועדת החקירה החל שיפריס בכתיבת המחקר, כאשר הוא מתבסס על הפרוטוקולים של העדויות, על כתבות עיתונאיות שעסקו בפרשה, ועל דו"ח ועדת החקירה ונספחיו, שכללו את סיכום ממצאי החקירה בנוגע לכל המקרים הפרטניים שבדקה. לדברי שיפריס כתיבת המחקר הושלמה בשנת 2002, ומאז ועד לפרסום בשנת 2019 הוא לא מצא גוף שהיה מוכן לפרסם אותו. על סמך עדויות אלה משחזר שיפריס בספרו את "מסלול ההיעלמות" של הילדים: הכנסתם אל בתי התינוקות במחנות העולים בהם נקלטו, הרחקתם ממשפחותיהם באמצעות העברתם אל בתי חולים ומעונות ילדים מחוץ למחנות, ומסירת הודעות פטירה למשפחות, תוך שנמנע מהן לזהות את גופת ילדם או ללוות אותו לקבורה. בחלק האחרון עוסק הספר בהליכי האימוץ בישראל בשנותיה הראשונות, וזאת מתוך טענתו הכללית לפיה רוב הילדים שנעלמו לא נפטרו אלא נמסרו או נמכרו לאימוץ, בארץ או בחו"ל.

אלא שמחקרו של שיפריס, שלא עבר הליך שיפוט אקדמי כמקובל, נשען על כשלים מתודולוגיים יסודיים ביותר שמוליכים לטענות שאינן מבוססות. במאמר זה, שהוא מעין ביקורת ספר מורחבת, ננסה לעמוד על הכשלים המרכזיים בספר, אותם נציג על סמך דוגמאות. כמה מהמקרים, אותם מציג שיפריס על סמך עדויות מאוחרות בלבד, ינותחו על סמך מקורות אמינים יותר (ממצאים בני הזמן, עדויות מוקדמות) ובכך נדגים, לצד הצגת הכשלים בספרו של שיפריס, כיצד ניתן לבצע מחקר אמין ומעמיק יותר בפרשה טעונה זו.

הכשלים היסודיים

ספרו של שיפריס לא מציג מחקר היסטורי במובן המקובל, המסתמך על כלל המקורות הקיימים לגבי פרשה מסוימת, אלא סיכום וניתוח לא ביקורתי של **אוסף מקורות חלקי**: עדויות שהוצגו בפני ועדת החקירה הממלכתית (סוף שנות ה-90), שעסקה בפרשה בישיבות פתוחות לציבור, ובכתבות עיתונות שעסקו בפרשה, בעיקר בשנות ה-90. שיפריס עדיין במעט את מחקרו על סמך פרסומים מאוחרים יותר, למשל עדויותיהן של המטפלות שולמית מליק³ ושושנה שחם⁴ שפורסמו בעיתונות בשנים האחרונות. למרות זאת, הוא נמנע מלהתייחס לפריצת הדרך הגדולה ביותר מבחינת פוטנציאל המחקר בנושא – פתיחתו לציבור בדצמבר 2016 של ארכיון ועדת החקירה, שכולל בתוכו גם את ארכיוני ועדות החקירה הקודמות שעסקו בפרשה.

החידוש שבהבאת העדויות הגלויות שהובאו בפני ועדת החקירה הממלכתית וניתוחן, מבלי לבחון אותן לאורם של המקורות הנוספים הזמינים בארכיון, הוא מוגבל. החידוש שבמחקר היסטורי, הוא, בין השאר, בהצגת מקורות חדשים שהציבור איננו מכירים, ומחקר בסטנדרט אקדמי מתייחס לכלל המקורות הזמינים לחוקר. התעלמותו של שיפריס מחומרי הארכיון שנחשפו לחוקרים ולציבור בטרם פרסום הספר היא כשל מתודולוגי יסודי.

כשל מתולוגי יסודי שני הוא **טיפולו של שיפריס בעדויות** עליהן הוא נסמך. ללא הצלבתן מול עדויות מוקדמות יותר ותיעוד רלוונטי בן הזמן, משקלן כמקור לברור האמת ההיסטורית מוגבל ביותר. ביסוס תיאור של מהלך שביצעו גופי ממשל על סמך עדויות מאוחרות בלבד הוא מתודולוגיה בעייתית ביותר. מדובר לכאורה במהלכים מורכבים, להם היו שותפים רבים, הדורשים ביורוקרטיה לא מעטה. מעשים שכאלה היו צריכים להותיר אחריהם שובל ארוך של מסמכים, אולם למעשה אין לנו ממצאים ארכיונים המתעדים מהלך מדינתי לחטיפת ילדים.⁵ גם אם נתעלם מהבעייתיות שבהסתמכות על העדויות המאוחרות כמקור כמעט בלעדי, יש מקום להזכיר ולהדגיש שהרוב המוחלט של העדויות שאותן סקר שיפריס לא מתארות באופן פוזיטיבי מקרה של חטיפה. הן מתארות קבלת מידע חסר או לא מדויק בנוגע למיקומו ומצבו הרפואי של הילד, יחס לא אמפטי מצד אנשי מוסדות הקליטה, מוסדות הרפואה והחברה קדישא, וברוב המקרים גם קבלת הודעה שהילד נפטר. במקומות שבהם נמצאו מסמכים, עדויות מוקדמות יותר או הקשרים נסיבתיים הסותרים את פרטי העדות שניתנה בעל פה ממרחק הזמן, ובהיעדר ממצא סותר, יש להניח, בכאב

³ תמר קפלינסקי, "העדה" ידיעות אחרונות, 9.8.17.

<https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-5000892,00.html>

⁴ תמר קפלינסקי, "שאלתי את האחיות, למה לוקחים את התינוקות", ידיעות אחרונות, 3.10.18.

<https://www.yediot.co.il/articles/0,7340,L-5363341,00.html>

⁵ בעניין זה ראו גם מאמרו של גנז המדינה לשעבר, יעקב לזוביק, "מה מגלים אלפי המסמכים בארכיון המדינה על פרשת ילדי תימן", הארץ, 23.4.19. <https://www.haaretz.co.il/magazine/the-edge/premium-1.7157318>

ובצער, שהעדויות הללו או חלק מפרטיהן נובעות מלב שבור ותקווה לראות פעוט שנפטר. אין בהן כדי להוכיח קונספירציה.
המסקנות שגזור שיפריס מניתוח העדויות – שעיקריהן פעולה בזדון מצד אנשי הממסד הקולט – הן, ככלל, נסיבתיות ביותר.

כשל ההתעלמות מעיקר המקורות

נעמוד, תחילה, על סעיפיו העיקריים של הכשל הראשון, ונדגימם. כאמור, שיפריס מסתפק במאגר המקורות שבחר, ומתעלם לגמרי מארכיוני ועדות החקירה.

מדגם לא מקרי

אחת הבעיות בנסיון לצייר את כלל פעולות מוסדות הקליטה מתוך עדויות המשפחות היא הסתמכות על מאגר מקורות שאינו מייצג מדגם כולל או אקראי של הנקלטים. שיפריס מתאר את הפעולות השונות ביחס לכלל העולים שנקטו מוסדות רבים שעסקו בקליטה על סמך עדויות של משפחות שהתעורר בהן בשלב כלשהו הספק בנוגע לגורל ילדיהן.⁶ בשל העובדה שהמדגם שלו מוטא, הוא נתקל שוב ושוב ב"סתירות" כביכול בין תיאורי המשפחות, שהעידו על המקרים הפרטיים שלהן, לבין עדויות אנשי מערך הקליטה, שהעידו על הטיפול בכלל העולים.

מתוך כך מגיע שיפריס, למשל למסקנות האבסורדיות לפיהן
"תנועת ילדי העולים מתימן התקיימה בנתיב חד-סטרי בלבד, כלומר מן המחנות

החוצה, ללא דרך חזרה..."⁷

במקום אחר שיפריס מציין שרק ב-2% מהעדויות מעידים המשפחות שראו טיפול רפואי בילדים, ומכאן מסיק שהילדים שהובאו לבתי החולים לא היו חולים.⁸ ובמקום שלישי קובע שיפריס כי:

"מעדויות המשפחות עולה כי מרגע שהילדים הוצאו מהמחנות לאישפוז בבתי

חולים מרוחקים, הם לא הוחזרו יותר למחנה."⁹

מסקנות תמוהות אלו מתעלמות מהתמונה הכללית המתקבלת מעיון פנקסי קבלת חולים של בתי החולים השונים, וממאות גיליונות סיכום מחלה של בתי החולים השונים, הנוגעים למקרים של ילדים שהחלימו ונשלחו בחזרה לבתי הילדים במחנות העולים ולמשפחותיהם.¹⁰ וכך לאורך הספר מגיע שיפריס שוב ושוב למסקנות ביקורתיות בנוגע ליחס של גורמי הקליטה לעולים, לא על סמך מדגם עדויות המייצג את כלל אוכלוסיית העולים אלא על סמך מאגר המאגד עדויות של משפחות שחוו טרגדיה של פטירת ילד בנסיבות לא ברורות להן, ופיתחו מיד או ממרחק השנים אי-אמון במסד הקולט. משפחות שלא נפטרו בהן ילד, או שקיבלו את כל המידע בעניין, שהו לצידו והשתתפו בקבורתו, מן הסתם לא הגישו תלונה על היעלמות לועדת החקירה ולא העידו בפניה, ולכן סיפוריהם לא נכללו במאגר אותו ניתח שיפריס.

בחירה סלקטיבית של מקורות המידע

התעלמותו של שיפריס מהממצאים הארכיוניים באה לידי ביטוי, בין השאר, בבחירת מקרה המבחן בו התמקד. עולי תימן שוכנו בשלב הראשון לאחר עלייתם בשני אשכולות מחנות גדולים – עין שמר וראש העין, ובעוד מספר מחנות קטנים יותר. שיפריס התמקד בהיעלמות מוחלטת של העולים בעין שמר, מכיוון שבנוגע לשם הובאו המספר הגדול ביותר של עדויות אנשי מערך הקליטה.¹¹ אלא שמפעולת מחנה העולים בעין שמר לא נשמרו כמעט תיעוד ומסמכים בני הזמן של מערך הקליטה,

⁶ רוב המשפחות העידו שקיבלו בזמנו הודעה על פטירת ילדם. כך, מבין כ-550 עדויות שהוצגו בפני ועדת החקירה בשנה הראשונה לפעולתה, ב-82% מהמקרים התבשרו ההורים על פטירת הילד. שיפריס, עמ' 513.

⁷ שיפריס, "ילדי הלך לאן? פרשת ילדי תימן: החטיפה וההכחשה", תל-אביב: ספרי עליית הגג; ראשון לציון: ידיעות אחרונות-ספרי חמד, תשע"ט 2019 (להלן: שיפריס), עמ' 182.

⁸ שם, עמ' 371. למול מסקנה אבסורדית זו, ראו מחקרו של פרופ' יחיאל מ' בר-אילן, "ילדי תימן הנעדרים: מדיקליזציה של הגירה ודה-מדיקליזציה של ההיסטוריה", משפט רפואי וביור-אתיקה, כרך 8, תש"פ; וכמו כן ספרם של שחלב סטולר-ליס, שפרה שוורץ ומרדכי שני, "להיות עם בריא בארצנו: בריאות הציבור בעלייה הגדולה (1948-1960)", באר

שבע, אוניברסיטת בן גוריון בנגב, 2016. <https://bit.ly/3cplGOS>
מחקר זה עוסק בהרחבה, על סמך מקורות ארכיוניים רבים, במצבם הבריאותי של ילדי העולים ובמנגנון הרפואי שטיפל בהם.

⁹ שיפריס, עמ' 415.

¹⁰ בארכיון המדינה נמצאים עשרות תיקים המכילים רישומים רלוונטיים. ראו למשל באתר ארכיון המדינה המוקדש לפרשה רישומי קבלה לבתי חולים שונים בתוצאות חיפוש לפי "פנקס קבלת חולים" (<http://tiny.cc/s00ysz>); גיליונות סיכום מחלה מבתי חולים שונים בתוצאות חיפוש לפי "גיליונות מחלה" (<http://tiny.cc/v00ysz>) ו"בית חולים הדסה ראש-העין גיליונות מחלה" (<http://tiny.cc/y00ysz>); דפי מפקד יומי מבית החולים הדסה ראש העין בתוצאות חיפוש לפי "מפקד יומי הדסה ראש העין" (<http://tiny.cc/110ysz>).

¹¹ למרות בחירה זו, נראה ששיפריס התקשה לוותר על הצגת אף עדות – ועורך הספר לא הקפיד על כך – ולכן שוב ושוב נסקרות גם עדויות הנוגעות למוסדות קליטה אחרים, דבר המקשה על רצף הקריאה.

ולכן מנקודת מבט של מחקר היסטורי היה נכון יותר לבחור כמקרה מבחן במחנה העולים בראש העין, ממנו נשמרו רוב פנקסי הרישום של הנהלת המחנה, תיקי החולים של בית החולים לילדים של "הדסה" שפעל במחנה, מאגר של הזמנות קבורה עבור ילדים שנפטרו, ורישומי הקבורה של בית העלמין סגולה שבו נקברו הנפטרים.

להלן מספר דוגמאות של מקרים המובאים בספר, שמחקר המתייחס לכלל המקורות הנוגעים במקרה היה מחייב התייחסות אחרת אליהם.

ניקח למשל את את הסקירה בנוגע למעון הילדים ויצ"ו צפת (עמ' 470-474). סקירה זו מתבססת על חמש עדויות של אישים הקשורים למעון (רק שתיים מהן של עובדות המוסד עצמו) ושבע עדויות של משפחות שבהן הוזכר המעון. מסקירה זו עולה שיפריס מתקשה לקבוע באילו שנים פעל המעון וכמה ילדים שהו בו. למרות תמונה חלקית ביותר זו מגיע שיפריס למסקנה המתבססת על השערות בלבד לפיה ישנו

"חשד כבד כי הוא שימש בתקופה הנידונה להרחקה זמנית **מכוונת** [הדגשת המחברים] של הילדים מהוריהם במטרה להעלים אותם מהם באופן קבוע, ליעדים אחרים. אפשר בהחלט להניח כי ילדים שוכנו שם לזמן-מה כדי לבחון את תגובות המשפחות שלהם להיעלמותם, ובעיקר לבדוק את מידת יכולתם להיאבק למען החזרת הילדים, עד שתמסר להם הודעת פטירה."¹²

בסקירתו של שיפריס על ויצ"ו צפת נאמר שועדת החקירה הממלכתית פטרה את הדיון על מעון זה בטענות שונות ומשונות, לפיהן הארכיון שלו לא שרד, המאמץ להשיג מידע מעדויות לגביו לא הניב פירות, ושהילדים נשלחו לשם לצרכי הבראה והתאוששות ולא על רקע אובדן קשר עם המשפחות – טענה שלדברי שיפריס סותרת את העדויות.¹³ אולם בעוד שיפריס מציין שלמעט העדויות אין שום מידע על ויצ"ו צפת, בדו"ח ועדת החקירה הוזכר שהועדה איתרה בארכיון משרד הסעד תיעוד נוסף לגבי המעון ובתוכו, בין השאר, פירוט שמי של הילדים שטופלו בו. שני התיקים שאיתרה ועדת החקירה בארכיון משרד הסעד העוסקים במעון זה זמינים לעיון, ובהם ניתן למצוא מידע רב ותיעוד מפורט ביותר בנוגע לפעילות המעון, שהוקם לבקשת משרד הסעד וטיפל בילדים שנשלחו להבראה על ידי בתי החולים או על ידי לשכות הסעד של המקומות בהם גרו (מטעמים בריאותיים וסוציאליים).¹⁴ כלומר, לא מדובר במעון שלא נותר לגביו שום תיעוד. המידע השמור בתיקים אלו כולל בין היתר מספר דו"חות מפורטים על הילדים ששהו בו. למשל, נמצא בתיקי הארכיון דו"ח מיום 6.5.1951 המפרט את פרטיהם האישיים של 53 ילדים, כולל במקרים רבים מצבם המשפחתי, ציון האם קרוביהם מגיעים או לא מגיעים לבקרים, והמלצה האם להשאיר אותם לתקופה נוספת או להוציא אותם. על גבי הדו"ח עדין מישהו בכתב יד את מועדי הוצאתם של רבים מהילדים. בתשובה לפניית המעון למשרד הסעד בבקשה להוציא ממנו ילדים שהויהם בו זמן רב ואינם זקוקים יותר לטיפול, עדין משרד הסעד שנעשתה התקשרות עם מקומות מגוריהם של הילדים במטרה לבדוק האם ניתן להשיב אותם למשפחות או שיש למצוא להם סידור אחר.¹⁵ ממסמכים אלה ואחרים הנמצאים בתיקים עולה שעדויותיהם המאוחרות של אנשי צוות המעון, עליהן מסתמך שיפריס, לפיהן לא הגיעו הורים לבקר את ילדיהם שם, הן זכרונות מאוחרים ולא מדויקים. מהמסמכים עולה גם שמסקנתו של שיפריס, הנשענת על ספקולציה, לפיה נועדה העברת הילדים למעון בצפת על מנת להעלים את הילדים מהוריהם, רחוקה מהמציאות. למעשה, מהתכתובות

¹² שיפריס, עמ' 473.

¹³ בנוגע לאי-איתור הארכיון, שיפריס מציין על סמך הנספח לדו"ח ועדת החקירה הממלכתית שבמקרה של ציונה צרום ציינה הועדה שיש בידיה העתקים מפנקס בית הבראה של ויצ"ו צפת. אלא שאם היה מעיין בתיק החקירה במקרה היה מגלה שאותם העתקים נעשו על ידי חוקרי ובי"ם בשנת 1967, אז היה החומר עדיין זמין, בטרם אבד. ועדת החקירה הממלכתית בעניין פרשת היעלמותם של ילדים מבין עולי תימן בשנים 1954-1958, נספח לדו"ח וחשבון, חלק שני, ירושלים, תשס"א – 2001, עמ' 1375-1376. הפניות לדו"ח ועדת החקירה יופיעו להלן בקיצור "דו"ח ועדת החקירה הממלכתית".

הדו"ח ונספחיו זמינים לעיון ברשת בכתובת <http://tiny.cc/frxhcz>. תיק חקירת הועדה בנוגע לציונה צרום : ארכיון המדינה (להלן א"ה), ISA-Courts-SupremeCourt-000grid, עמ' 20. <http://tiny.cc/6pwhcz>.

מספרי העמודים בהפניות לתיקי הארכיון, אלא אם צוין אחרת, מתייחסים למספר העמוד בעותק הדיגיטלי של התיק. ¹⁴ דו"ח ועדת החקירה הממלכתית, עמ' 114-115; תיקי משרד הסעד המדוברים : א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000lcmu ; <http://tiny.cc/svxhcz> ; א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000lcmu ; <http://tiny.cc/vxxhcz>.

¹⁵ לבנת, "דו"ח על הילדים הנמצאים בבית התינוקות "ויצ"ו בצפת", א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000lcmu, עמ' 23-32. <http://tiny.cc/svxhcz> ; מכתב המחלקה לטיפול בילד ובנוער מתאריך 29.1.51, מכתב מבית התינוקות ויצ"ו צפת, שם, עמ' 64, 67-68.

בתיקים עולה שפתיחת המעון בצפת נועדה להקל על משפחות העולים בצפון לשמור על הקשר עם הילדים.¹⁶

פרשה נוספת שהטיפול בה לקוי הוא פרשת פינוי מספר ילדים ממחנה עתלית לירושלים, הנסקרת בספר בהתבסס על שתי עדויות (עמ' 192-195).¹⁷ הראשונה היא עדותם של שאול זכריה ובנו רחמים – שניהם עדי שמיעה – לפיהן הבת כרמלה נלקחה עם 24 ילדים נוספים לירושלים. השניה היא עדותה של תמניה חבני, לפיה הועבר בנה ציון לירושלים כחלק מקבוצה של 40 ילדים – שלהורי כולם נמסר לאחר זמן שנפטרו.¹⁸ לפי הטענות המובאות בספר ובמקומות נוספים, הילדים כולם נחטפו. מההשוואה בין העדויות וממצאי ועדת החקירה בנוגע למקרים מתקשה שיפריס להכריע האם, למרות הפערים בין העדויות בנוגע למספר הילדים, מדובר באותה הנסיעה. ייתכן שאם לא היה מסתפק בעדויות ובסיכומי המקרים של ועדת החקירה ופונה לארכיון, יכול היה להגיע לפתרון. הטענה להיעלמותם הקבוצתית של 40 ילדים נחקרה על ידי כותב הבלוג 'א.א. קונספירציות', בין השאר על סמך עדותה בפני וב"ם של ברכה זכריה. ברכה זכריה היא אשתו של שאול ואמו של רחמים שעל עדותם בפני ועדת החקירה הממלכתית נסמך שיפריס. בניגוד לבעלה ובנה, נכחה ברכה זכריה בעת הפינוי מעתלית (שכלל לפי עדותה 18 ילדים) ומבחינה זו עדותה היא גם עדות ראייה וגם קרובה יותר בזמן לאירוע. בנוסף לעדות זו, הסתמך הכותב גם על התלונה שהוגשה לוב"ם בנוגע להעלמות פלטיאל רדא, שהיה אחד מהילדים באותה קבוצת ילדים. על סמך המסמכים שאיתר עולה ש-16 הילדים נשלחו ביום 15.2.49 מעתלית לבית התינוקות ויצי"ו ירושלים, וביניהם כל הילדים שהוזכרו בעדויות שניתח שיפריס בנוגע למקרה (פרט לאחד). מבין קבוצה זו, יש בידינו תיעוד על 4 ילדים שנפטרו במהלך שהותם בירושלים. מתוך ה-12 שנרשם לגביהם שעזבו את בית התינוקות בחיים, פלטיאל רדא הוא היחיד שהוגשה תלונה לגבי היעלמותו.¹⁹ אם כך, לא מדובר בחטיפתם של 24 או 40 ילדים, אלא בשליחתם לטיפול של 16 ילדים. בנוגע ל-11 מהם מעולם לא עלתה שום טענה של היעלמות, והם שבו למשפחותיהם. 4 נפטרו, ויש לכך תיעוד. בנוגע לילד אחד אין תיעוד מה עלה בגורלו, והוא אחד מאותם ילדים שגורלם נותר עלום.

ילדים שאומצו והמקורות העוסקים בהם

היעזרות בחומר הארכיוני יכלה לשפוך אור גם על אחד הנושאים המרכזיים בספר – הטענה להליכי אימוץ לא תקינים.

כך למשל במקרה של מרים שוקר (עמ' 264-268) – אחד המקרים המפורסמים ביותר בפרשה. מדובר במקרה היחיד בו יש בידינו פרטים רבים על תהליך האימוץ, ועל המקרה הטראגי של אב שחיפש את בתו תקופה ארוכה, התלונן בעניין עוד בשנות החמישים, ולבסוף אותרה הבת כמאומצת אצל משפחה אחרת על ידי וב"ם ב-1968. לדברי שיפריס, לפי גרסת המשפחה, האם הביולוגית ביקרה אותה בבית התינוקות עד שבאחד הביקורים התבשרה על פטירתה. לאב נמסר שנשלחה לבית חולים, והוא חיפש אותה בין בתי החולים עד שלבסוף הודיעו לו על פטירתה.²⁰ ההתייחסות לביקורים שקיימו או לא קיימו הוריה הביולוגיים של מרים יכלה להיות מדוייקת יותר לו היה פונה שיפריס לחומר הארכיוני. חקירות עצמאיות שעסקו בפרשה בשנים האחרונות, על סמך מסמכי הארכיון שנפתחו לעיון הציבור מעלות מידע אחר. הבלוגרית המפרסמת בשם העט "נונה דולברג",

¹⁶ ראו למשל מכתב המחלקה לטיפול בילד ובנוער ללשכות הסעד בצפון, ISA-Courts-SupremeCourt-000lcmt, עמ' 74. <http://tiny.cc/vxxhcz>. עמ' 192-195)

¹⁷ עדות זו עמדה במרכז של ההצגה "המקום ינחם אתכם" שהוצגה בפסטיבל עכו בשנת 2018, והובלטה על ידי פעילי עמותת עמרי"ם בהפגנה השנתית שלהם באותה השנה. ראו למשל, נעמה קטיעי, פוסט בפייסבוק, 21.6.18 - <http://tiny.cc/bihvbz>

¹⁸ א.א. קונספירציות, "המקרה של 40 ילדים ש"נעלמו" ממחנה עתלית", 28.6.18 - <http://tiny.cc/fnhvbz>. המסמכים המקוריים מופיעים בבלוג וניתן לראות כיצד הגיע החוקר למסקנה זו.

¹⁹ שיפריס לא מציין באופן ישיר מקור לגרסה זו, אם כי מהמשך הדברים נראה שהוא נסמך על עדותו בפני ועדת החקירה של עו"ד זרח רוזנבלום, שייצג את המשפחה בהליכים משפטיים, ועל כתבה של יגאל משיח ב'הארץ'. בתלונה שהגיש האב לוב"ם לא טען האב בשום שלב שנאמר לו שהילדה מתה.

עדות רוזנבלום, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000e3jj, עמ' 47-63. <http://tiny.cc/jcyhcz>; משיח, "נחטפתי ואומצתי, עד גיל 12 חשבתי שהפקירו אותי", הארץ, 18.4.16 (התפרסמה לראשונה ב-29.12.95).

<https://www.haaretz.co.il/yemenite-children/EXT-MAGAZINE-1.2918799>; תלונת האב לוב"ם, א"ה, ISA-MOIN-ShalgiYemeniteChildren-000jlbd, עמ' 57. <http://tiny.cc/rrqsez>

הציגה תכתובות שניהלה הנהלת בית החולים הדסה בראש העין בשאלה מה לעשות בנוגע לילדה מרים שרעבי שנותרה במשך כשנה בבית החולים ללא קשר עם המשפחה, ומבלי שאנשי בית החולים או המשטרה הצליחו לאתר את הוריה.²¹ הטרנדית הייתה שהילדה מרים נרשמה בבית התינוקות במחנה ראש העין תחת שם נעוריה של האם כ'מרים שרעבי'. לאחר מכן האם הביולוגית נפרדה מבעלה, עזבה את המחנה, ולא התעניינה בילדה, והדבר גרם לניתוק הקשר. למרבה הצער, הרשויות לא קישרו בין הילדה מנותקת הקשר מרים שרעבי, לבין האיש המחפש את בתו – דוד שוקר. אחת התהיות שמעלה שיפריס בנוגע למקרה זה ולאמינותה של ועדת החקירה נובעת מהסתירה בעדותה של האם המאמצת, מרים אליהו. היא העידה שפורסמו מודעות בעיתון בנוגע לתהליך אימוצה של הילדה מרים, אך איש לא ענה למודעות אלו. מצד שני תוהה שיפריס איך ניתן היה לפרסם מודעות על אימוץ כאשר על פי עדותה של האם המאמצת שם הילדה המאומצת לא היה ידוע. אלא שבין אם האם המאמצת שכחה או באמת לא נחשפה בתהליך האימוץ לשם המשפחה המקורי, הרי שמודעות כאלה אכן פורסמו. האם המאמצת זכרה בעדותה את האותיות 'ש' ו-'ר', ושיפריס משער שהייתה רשומה כשוקר. אולם זו בדיוק הבעיה של הסתמכות על עדויות בלבד ללא חיפוש הצלבות בחומר הארכיוני הגלוי, ממנו עולה שהילדה היתה רשומה בשם "שרעבי". מודעה הראשונה על התינוקת מרים שרעבי הופיעה במדור לחיפוש קרובים, במסגרת החיפושים אחר הוריה בשנת 1951. המודעה השניה פורסמה כהודעה מטעם בית המשפט בנוגע לתהליך האימוץ של ילדה שנעזבה בבית הילדים בראש העין, בשנת 1953.²² המסמכים הארכיוניים והמודעות בעיתונות מצביעים על כך שהתהייה של שיפריס בנוגע סתירה הנובעת פרסום בעיתון כאשר שמה של הילדה לא ידוע – היא טענה בלתי מבוססת.

בנוסף קובע שיפריס, לפי גרסת המשפחה ודו"ח הסיכום של ו"ם, שהמידע על מציאת הילדה כמאומצת לא נמסר בשנים ההן לאב ולבני משפחתה. מחקר שפורסם בבלוג 'א.א. קונספירציות', הציג מסמכים שמהם מתברר שוב"ם הודיעה למשפחה שילדתם אומצה, ושאיחיה של הילדה, חיים שוקר, קיבל את ההודעה ואף השיב לה.²³ מעדות מצולמת של האב והאח משנת 1986,²⁴ ששודרה שוב בשנת 2017, עולה שדוד שוקר קיבל את ההודעה שביתו חיה כמאומצת מחוקרי המשטרה בפתח תקווה (המקום בו פעלה ו"ם) – ראייה נוספת לכך שההודעה שמרים נמצאה כמאומצת נמסרה למשפחה לראשונה בעקבות חקירת ו"ם, ולא כפי שטענו עו"ד רוזנבלום ושיפריס.²⁵ גם בנוגע למקרה אימוץ מוכר נוסף – האימוץ של תמר צוקר²⁶ – הסתמך שיפריס על מידע חלקי. שיפריס מתאר את המקרה (עמ' 268-270) על סמך שתי כתבות בעיתונות, בעוד שבין מסמכי הארכיון נמצאים שתי עדויות שגבו חוקרי ו"ם מהאם המאמצת, רות צוקר; זכרון דברים מפגישה נוספת של החוקרים אתה; תצהיר שנגבה ממנה ע"י חוקר מטעם ועדת החקירה הממלכתית,

²¹ דף הפייסבוק של נונה דולברג, 8.4.18. <http://tiny.cc/2uotbz>; כמו כן ראו מחקר שני, המציף סתירות בין המסמכים לבין גרסת האב בנוגע למועד תחילת חיפושיו אחר הילדה, שם, 2.10.18. <http://tiny.cc/mzotbz>; ראו למשל תכתובת של בית החולים הדסה ראש העין בחודש אוגוסט 1951, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000lkg, עמ' 72-73. <http://tiny.cc/cnvfze>; מכתב בנוגע לחיפושי האב בבית החולים איתנים לאחר חודש מרץ 1953, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000j6by, עמ' 82. <http://tiny.cc/3rvfze>.

²² קול העם, 23.10.51, עמ' 3, <http://tiny.cc/sa7ltz>; הארץ, 30.6.53, עמ' 3. <http://tiny.cc/ka7ltz>. המודעה נמצאת גם בתיק ועדת החקירה העוסק בענייני אימוץ, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000bbsj, עמ' 37-38.

<http://tiny.cc/j2xhcz>.
²³ א.א. קונספירציות, "הילדים שאומרים עליהם שהם חטופים חלק א: מרים שוקר (ושאר הילדים שוב"ם גילתה)", 29.9.18. <http://tiny.cc/n10ysz>; מכתב הודעת הממצאים של ו"ם לאיחיה של מרים מה-2.8.68 נמצא ב- א"ה, ISA-IsraelPolice-InquiryCommissions-000r2lu, עמ' 126. <http://tiny.cc/7j8zsz>; מכתב התשובה של האח מה-11.8.68 ובו בקשתו למסור פרטים נוספים אודותיה לו ולא לכתובת בבית המשפחה, מחשש שהוריו לא יהיו זהירים נמצא שם, עמ' 628-630.

²⁴ מבט שני" פרשת ילדי תימן, ורד ברמן ורוני סרנת, הטלוויזיה הישראלית, 23.9.86.
²⁵ הסיפור האמיתי: ילדי תימן – פרשה לאומית לא פתורה, ערוץ ה-Youtube של תאגיד השידור הציבורי כאן. <https://www.youtube.com/watch?v=pwFCRTTFLLeo>

²⁶ האם המאמצת, רות צוקר, שהייתה מתנדבת במחנות העולים מתימן, פרסמה בשנת 1963 רומן על התקופה עם רמזים אוטוביוגרפיים, ובהם סיפור אימוצה של ילדה ממשפחה תימנית שאותה אימצה לבת (רות צוקר, עורכי צפון ובואי תימן, ירושלים, אחיאסף, 1963); בעקבות פרסום הספר ובעיקר בעקבות כתבות בעיתונות שעסקו במקרה, טענו משפחות רבות מקרב עולי תימן שתמר היא ילדתם שאבדה. ראו למשל בתלונת משפחת שוקר לוב"ם, ISA-MOIN-ShalgiYemeniteChildren-000j1bd, עמ' 57. <http://tiny.cc/rrqsez>; עדותה של שרה צרום בפני חוקרי ו"ם, א"ה, ISA-IsraelPolice-InquiryCommissions-000r29q, עמ' 10. <http://tiny.cc/uyrsez>; מעדותה בכתב של חנה אפרים עולה שגם היא סברה, בעקבות פגישה מקרית עם תמר צוקר, שהיא בתה. א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-0008zht, עמ' 32. <http://tiny.cc/3m8zsz>.

וסיכום חקירה נוספת שלה על ידי חוקרי משרד החקירות שפעלו מטעם הועדה.²⁷ הועדה הגיעה למסקנה שנסיונות אימוצה של ילדה שהובאו בפניה, הדומות לאלה של צוקר, מעלות דמיון רב ביותר לנסיונות היעלמותה של תינוקת שתלונה על היעלמותה הוגשה בפניה. אמה של התינוקת, נערה שהושאה בגיל צעיר מאוד בתימן, הגיעה לארץ בקיץ 1949, עם בעלה והתינוקת שהייתה כבת חודשיים, והם שוכנו במחנה עולים. התינוקת אושפזה בבית חולים בשל מחלה, ובאותו הזמן האם ברחה מבעלה, שהתעלל בה פיזית, ועברה אל משפחתה במחנה אחר. לא האב ולא האם היו בקשר עם הילדה שנתרה בבית חולים תקופה ארוכה, ושם, או בבית התינוקות במחנה, ראתה אותה המאמצת). כעבור זמן לא ידוע האב – וכנראה שגם האם – חתם על כתב ויתור על הילדה.²⁸ בנוגע למקרה של זה העידו בפני ועדת החקירה הממלכתית אמה הביולוגית ואחיה של האם, ובנו של האב מנישואים שניים. כמו כן איתרה הועדה מידע חשוב נוסף בשיחה נוספת עם האם הביולוגית וכן בשיחות עם אחיו של האב הביולוגי ועם שכנה שהיתה עדה לחלק מתהליך המסירה לאימוץ. ייתכן שהיה זה האב שהודיע לגרושתו, האם הביולוגית, שהילדה נפטרה.²⁹ כל המידע הזה לא מוזכר כלל בספרו של שיפריס.

שיפריס טוען שמקרים אלה מייצגים ככל הנראה תופעה נרחבת בהרבה של אימוצים "חוקיים" שבהם נמסר להורים הביולוגיים שילדיהם נפטרו, אך לא ברור על סמך מה הוא מניח זאת. ועדות החקירה השונות איתרו בסה"כ שלושה מקרים של ילדות שאותרו בחיים לאחר שנמסרו לאימוץ (שניים על ידי וב"ם והמקרה המשוער של תמר צוקר על ידי ועדת החקירה הממלכתית), ובשלושתם אין שום תיעוד כי נמסר להורים על פטירת הילדה.³⁰

בשני מקרים מוכרים נוספים של מסירה לאימוץ, המקרים של צילה לוי וציונה היימן (עמ' 438) מסמכי הארכיון שופכים אור נוסף שמגלה שמדובר בילדות שננטשו ולא נחטפו. הבלוגרית "נונה דולברג", הציגה מסמכים מהם עולה שציונה היימן ננטשה על ידי אמה לאחר לידתה בבית החולים הסקוטי בטבריה, הועברה לטיפול בבתי תינוקות של ויצ"ו בירושלים, ומשם אומצה בגיל שלוש שנים וחצי.³¹ באופן דומה, איתרה הבלוגרית מסמכים המאירים באור אחר את המקרה של צילה

---

²⁷ העדויות (מ-16.1.67) וזיכרון הדברים (7.9.67) שנרשמו על ידי חוקרי ובי"מ, א"ה, ISA-IsraelPolice-InquiryCommissions-000r6ev, עמ' 3-9; <http://tiny.cc/On0hcz>; התצהיר שמסרה בפני יוסיפוב בסתיו 1995 נמצא בתיק חקירת המקרה של גולה (מזל) אפרים, שקרוביה חשבו שהילדה שאמצה צוקר היא בתם. א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-0008zht, עמ' 21-27; <http://tiny.cc/Sq0hcz>; סיכום החקירה על ידי חוקרי גוט – בן אשר' בדו"ח מס. 22, מתאריך 31.1.99. א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-00091q8, עמ' 53-56; <http://tiny.cc/9u0hcz>.

²⁸ דו"ח ועדת החקירה הממלכתית, עמ' 221-223. כל הנסיבות מעידות על הזהות בין התינוקת המדוברת לבין המאומצת, אלא שהמאומצת סירבה לבצע בדיקת D.N.A, ומכיוון שכך נמנעה הועדה מלקבוע בודאות שהיא התינוקת שנעלמה.

²⁹ עדויות ורישומי שיחות אלה נמצאים בתיק חקירת מקרה ההעלמות ובתיקי הפרוטוקולים של העדויות, בארכיון המדינה. אנו נמנעים מלציין את התיקים מטעמי צנעת הפרט.

³⁰ אגב, העובדה שועדות החקירה איתרו שלוש ילדות שנעלמו כמאומצות לא מפריעה לתומכי טענת החטיפות לתאר את הועדות השונות כועדות 'טיוח', שנועדו להעלים מידע ולא לגלות אותו. אלא שאם אכן היו כאלה, לא ברור מדוע חשפו בכל זאת שלושה מקרים של ילדות שהועברו לאימוץ. מדוע לא ילטייחי' גם אותם, ומה ההגיון בטענה שחשפו רק שלושה מקרים מבין מקרים רבים יותר? הטענה שמדובר בועדות טיוח נסתרת גם על ידי העובדה שועדת החקירה הממלכתית איתרה במספר מקרים קביעה שגויה של ועדות קודמות בנוגע לפטירה של ילדים. כך למשל במקרה של נעמה בת שלם ויונה חוכימה, שוב"ם קבעה את פטירתה אך ועדת החקירה פסלה קביעה זו והותירה אותה בין המקרים העלומים.

א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000crjl, <http://tiny.cc/1q8zsz>.

³¹ דף הפייסבוק של נוה דולברג, 6.1.19; <http://tiny.cc/hawubz>; תיאור חקירת המקרה והאם המאמצת בדו"ח מס' 10 של חוקרי גוט – בן אשר' מתאריך 8.6.97. א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-00091q7, עמ' 115-116, 146; <http://tiny.cc/5q8zsz>; סקירת תיק האימוץ בידי פרקליטת ועדת החקירה, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000bfbx, עמ' 120-121; <http://tiny.cc/ycpvez>; הגליון הרפואי של הילדה מבית התינוקות של ויצ"ו בירושלים, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000doj5, עמ' 6-7; <http://tiny.cc/dq8zsz>; כרטיס היולדת של האם הביולוגית מבית החולים בטבריה ומכתב לשכת הסעד של טבריה למשרד הסעד מיום 7.12.50. אודות שתי ילדות שאמהותיהן ויתרו עליהן, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000lcms, עמ' 24-25; <http://tiny.cc/rvpvez>; עיקרי פרטי המקרה בפתק שנכתב ככל הנראה על ידי חוקרי ובי"ם, א"ה, ISA-MOIN-ShalgiYemeniteChildren-000jlbe, עמ' 13.

<http://tiny.cc/jq8zsz>.

למרות היותור מצד האם, בטרם מתן צו האימוץ פורסמו מודעות בעיתונות הקוראות לה לקבל בחזרה את ילדתה. דבר, 11.5.1953, עמ' 3; <http://tiny.cc/gb71tz>; הצפה, 11.5.1953, עמ' 3; <http://tiny.cc/kb71tz>; שערים, 11.5.1953, עמ' 4; <http://tiny.cc/yb71tz>. הליך האימוץ הושלם בשנת 1955. ראו מודעה בעיתון הצפה, 15.2.1955, עמ' 3. <http://tiny.cc/s591tz>.

המאמצת.⁴⁰ בספרו של שיפריס מקורות אלו לא מופיעים, והוא נסמך באופן בלעדי על כתבת עיתונות מאוחרת, שבה עמירי הוא המרואיין העיקרי. על סמך המקרים של היימן, לוי וועמירי מצייין שיפריס שהפנית ילדים לאימוץ בקיבוצים הייתה "תופעה" אולם קשה לאפיין את היקפה. אילו היה משתמש בחומרי הארכיון הגלויים לכל היה אולי מגלה שכל שמועה בעניין אימוץ ילדים בקיבוצים נבדקה על ידי משרד חקירות ששכרה הועדה, אך ילדים כאלה, שנטען לגביהם שנעלמו ואומצו בקיבוצים, לא נמצאו.⁴¹

שיפריס טוען (עמ' 505-506) שבמקרה אחד לפחות אימוץ של ילד נעשה בתמורה כספית נכבדה למוסד ממנו אומץ, כך שמדובר למעשה במכירה של תינוק ולא במסירה לאימוץ. המקרה אליו הוא מתייחס הוא המקרה של מאומץ בשם שמואל פייבר, והמקור לטענה בנוגע למכירת התינוק הם דבריו של פייבר עצמו בראיונות עיתונאים.⁴² אלא שלפי שיפריס בראיון עיתונאי אחר (שההפניה אליו נשמטה למרבה הצער מהביבליוגרפיה) מסרה אמו המאמצת של פייבר עדות הסותרת בפרטים שונים את גרסת הן.⁴³ מכיון שכך, קשה להישען על עדות זו כמקור לטענה כבדת משקל לפיה תינוקות נמכרו בכסף.⁴⁴ בחירתו של שיפריס להשעין את הטענה בדבר מכירת תינוקות על עדות שמיעה רחוקה שנותרת בפרטים מסויימים על ידי המקור (שהרי פייבר לא יכול היה לדעת את נסיבות אימוצו כתינוק, ושמע זאת מאמו המאמצת) נראית כנובעת לא מתוצאות מחקר אלא ממסקנה מוקדמת ומהנסיון להשעין אותה על רסיסי דברים.

קפיצה נוספת למסקנה מרחיקת לכת על סמך עדות בודדת ניתן לראות כאשר שיפריס מזכיר עדות של מטפלת לפיה ילדים אומצו מויצ"ו תל-אביב על ידי משלחות של נשות ויצ"ו מארה"ב (עמ' 506). מעבר לכך ששיפריס שוגה בשם המטפלת (הוא מצייין את השם ברנשטיין, מטפלת שעבדה בכלל בחיפה, בעוד שהעדויות אליה הוא מתייחס היא עדותה של מטפלת בשם לייכט, שהוצגה בעמ' 497), בעדות לא נאמר באופן חד משמעי שילדים אומצו על ידי המשלחות מחו"ל. לייכט העידה ש"אף פעם לא ידענו אם הם באים לאמץ או לתרום לויצ"ו". כלומר, לא ניתן לבסס על עדות זו, שמעידה על חוסר ידיעה, את המסקנה לפיה ילדים אכן אומצו על ידי משלחות של תורמות מחו"ל.

פתיחת קברים

שיפריס מזכיר בקצרה שני אירועים של פתיחת קברים (עמ' 665), בבתי העלמין בקריית שאול ובפתח תקווה, שבעקבותיהם טענו אנשים שהיו מעורבים במעמד כי בחלק או ברוב הקברים לא נמצאו כלל שרידי גופות. בארכיון ניתן למצוא חקירה ופרוטוקול עדות של הרב רוז'ה, אז יועץ הלכתי לחברה קדישא שאישר את פתיחת הקברים ונכח במקום בעת שזו התבצעה. על פי העדות - פתיחת ארבעת הקברים בבית העלמין בקריית שאול התבצעה באופן שטחי ולא מקצועי בעליל, והסתכמה בהסרת אבן הגולל והצצה לתוך הקברים.⁴⁵ פתיחת עשרת הקברים בבית העלמין סגולה בפתח-תקווה, שהובלה על ידי עו"ד רמי צוברי, בוצעה אף היא באופן לא מקצועי, אלא שאז התערבו בה אנשי המקצוע. בבדיקה המקצועית נמצאו בסביבת הקברים שנחפרו שרידים של 22 שלדים, והתברר שבכל אחד מהקברים נמצאו שרידים של גופה אחת לפחות התואמת את גיל הילד הנעדר.

⁴⁰ תיעוד זה נמצא בתיק פניות הציבור, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000cqj, עמ' 40-53.

<http://tiny.cc/190hcz>

⁴¹ ראו דו"חות 1-13 של חוקרי הועדה, משרד גוט - בן אשר' א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-00091q7, עמ' 162-

2. <http://tiny.cc/be1jcz>

⁴² שיפריס הרחיב על מקרה זה בעמ' 493-494.

⁴³ הכוונה היא כנראה לכתבתו של בוקי נאה "אני תימניה גנובה", בטוחה ורדה פוקס, בת 35 מחולון", מעריב, 27.2.85.

⁴⁴ פייבר עצמו העיד בפני ועדת החקירה, בעדות שניתנה בדלתיים סגורות. א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000bfww. <http://tiny.cc/eatqcz>. בעדותו סיפר פייבר שבעקבות בקשותיו לדעת פרטים נוספים פקידות הסעד אמרו לו שהוא נולד לנערה לא נשואה בת 15-16, מעולי תימן, שמסרה אותו לאימוץ. כשפנו אליה בשאלה האם היא מעוניינת לפגוש בו היא סרבה ואיימה בהתאבדות אם ייחשפו פרטיה. מידע נוסף אמור להימצא בתיק חקירה שעוסק בפייבר, אלא ש עדיין לא הצלחנו לאתר את התיק, וייתכן שהוא בין התיקים הבודדים שנתרו חסויים מכיוון שמדובר במקרה של אימוץ.

⁴⁵ עדות הרב רוז'ה בפרוטוקול מיום 1 בינואר 1998, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000dyao, עמ' 18-47.

<http://tiny.cc/5k1jcz>; חקירת הרב יעקב רוז'ה, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000kknr, עמ' 4-6.

<http://tiny.cc/8x8zsz>. מעדותו של הרב רוז'ה עולה גם שפתיחת הקברים בבית העלמין בקריית שאול הובלה על ידי אמו של שיפריס, אורה, תוך הטעייה של אנשי החברה קדישא. גם פרטים אלה הושמטו על ידי שיפריס בסקירתו את המקרה.

במקרה היחיד שבו הופקה מהשרידים בהצלחה דגימת D.N.A, היא נמצאה תומכת באפשרות של קשר לאמה של הילדה שנקברה במקום.⁴⁶ הדבר לא מוזכר אצל שיפריס.

רישום שמות הילדים

אחד הנושאים בהם שיפריס מותח ביקורת על הסברי ועדת החקירה הממלכתית (עמ' 137-139), היא הטענה שריבוי שמות דומים יצר בלבול ברישום, והקשה על המעקב אחר מקומם ומצבם של הילדים. אולם הטענה הזו איננה טענה שהוועדה המציאה. הסבר זה שימש גם את עו"ד קהן, נציג הוועדה הציבורית לגילוי ילדי תימן – הגוף הראשון של פעילי ציבור מקרב עולי תימן שהציף את הפרשה בזירה הציבורית – בדיון בוועדת השירותים הציבוריים של הכנסת בשנת 1966.⁴⁷ כלומר, מי שחיפש את הילדים, ולא חיפש "אשמים בחטיפה", הבין שאכן היתה קיימת בעיה כזו. כאשר יש תעודה בת הזמן התומכת בטענה שריבוי השמות הדומים היה גורם לטעות, שיפריס דוחה אותה כנסיון טיוח. כך הוא מציג (ממקור משני), מכתב של מנהל אגף בתי החולים הכלליים במשרד הבריאות, ד"ר יהל, לפיו לבתי החולים הגיעו ילדים שבתעודתם היו רשומים שישה שמות, דבר שיצר קושי ברישום, אך מתאר זאת כטענה אבסורדית המעידה על "הנסיגות לחפות ולטייח". על פי הנחתו, רישום שמות האב והסב בנוסף לשם המשפחה בתיעוד אמור היה לתרום לזיהוי הילדים ולא להקשות עליו, ולדבריו מהעדויות עולה שרישום הילדים במחנות העולים נעשה באופן סביר. ואכן, במחנות העולים התאפשר לאמהות קשר סדיר עם הילדים ולא אירועו היעלמויות – אלא שהבעיה הופיעה, כדברי ד"ר יהל, במעבר בין בתי התינוקות לבתי החולים. מלבד שיבושי שמות שנבעו מרישום שגוי של שמות לא מוכרים (שככל הנראה לא נמסרו ברוב המקרים במסמך מודפס אלא בכתב יד או בעל-פה), בבתי החולים נרשם הילד לרוב בשם פרטי ושם משפחה בלבד. במעבר זה נרשם לעיתים קרובות שם האב או הסב בתור שם המשפחה. לדברי שיפריס, ועדת החקירה אימצה במסקנותיה את הטענה שנעשה רישום תקין מאחר שלא יכלה ליישב בין הטענה לרישום לקוי, בה גרסו הוועדות הקודמות, לבין טענתה שאיתרה מסמכים המעידים על פטירת כ-94% מהילדים. כלומר, על פי שיפריס, עצם איתור המסמכים על ידי ועדת החקירה הוא הוכחה לכך שרישום השמות היה תקין לחלוטין. אלא שעיון בתיקי הועדה – ואף בסיכומי המקרים שבנספח לדו"ח שלה, הכוללים את פירוט המסמכים שאותר בכל מקרה – מגלה מקרים רבים של מסמכים בהם נרשמו הילדים בשיבושי שמות. במקרים אלה ועדת החקירה הצליחה להתאים בין הילדים העלומים לבין המסמכים לא מכיוון שהרישום היה תקין לחלוטין וללא שום שיבוש, אלא רק לאחר מחקר יסודי. עבודה זו, של התאמת רישומי השמות השונים, היא שאפשרה לה לזהות את שיבושי השמות ולשייך את המסמכים לילדים המתאימים. נראה שגם גורמי הקליטה באותן השנים הצליחו להתגבר ברוב המקרים על שיבושים ברישום, מה שאפשר להם למסור את הודעות הפטירה שקיבלו לרוב המשפחות. דוגמה מייצגת לכך, אחת מבין רבות, ניתן לראות במקרה של רבקה טוויל, ששיפריס מביא את עדות אביה סאלם בעמ' 164. הודעה על פטירתה נמסרה לאב, למרות שבתו אושפזה בבית החולים בתל-אביב תחת השם רבקה בת סלם מוסה (מוסה היה שם אביו של סאלם), ופטירתה נרשמה בפנקס הפטירות בשם רבקה בת סלם.⁴⁸ כלומר, איתור רישומי פטירת הילדים התבצע למרות שיבושים ברישום השמות, בעזרת עבודת נמלים של חוקרי הועדה, ואינו מעיד שלא היו שיבושי שמות.

היחס למידע שאינו תואם את תיזת החטיפה

שתי דוגמאות נוספת של התעלמות ממקורות הן מפתיעות מכיוון שהמקורות הללו מופיעים במחקר של שיפריס בהקשרים אחרים. הדוגמא הראשונה נוגעת לקושי בהחזרת ילדים שהבראו מבתי החולים אל משפחותיהם. שיפריס עוסק בכך באריכות (עמ' 380-419). לאחר שסקר כשלושים

⁴⁶ סיכום ממצאי חפירת הקברים בבית העלמין סגולה בדו"חות המכון לרפואה משפטית והמעבדה הפורנזית באנגליה נמצאים בתיק חומרים ומכתבים של ועדת החקירה, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-0008yw6, עמ' 22-43. <http://tiny.cc/ir1jcz>; ראו גם עדות האנתרופולוג זיאס בפרוטוקול מיום 26 בינואר 1998, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000dftlg, עמ' 21-3. <http://tiny.cc/bx8zsz>; עדויות פרופ' היס וד"ר פרוינד בפרוטוקול מיום 18 בפברואר 1998, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000drpq, עמ' 3-42. <http://tiny.cc/i60jcz>.⁴⁷ פרוטוקול מספר 36 משיבת ועדת השירותים הציבוריים, 18.10.1966, עמ' 6. א"ה, ISA-knesset-knesset-0007ipt, עמ' 229. <http://tiny.cc/e4sqcz>.

⁴⁸ סיכום המקרה והמסמכים הנוגעים לעניין ב-א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-0009mw1, עמ' 229. <http://tiny.cc/fx8zsz>.

עדויות של אנשי מערך הקליטה על הנסיון לחפש את הורי הילדים במחנות העולים ובעיקר במעברות במטרה להשיב להם את הילדים, מציע שיפריס שמכיוון שמקרים כאלה לא מופיעים כמעט בכלל בעדויות המשפחות, ייתכן שמדובר בילדים בוגרים ובעלי הכרה שאותם כבר לא ניתן היה להעלים מהוריהם. לבסוף הוא פוסק (עמ' 416-419) שתיאורים אלה "מופרכים מיסודם" ומהווים "טענה כוזבת". בשל התעלמותו מהחומרים הארכיוניים, שיפריס אינו מתייחס לכך שמדוחות האישיפוז של בתי חולים עולה שילדים רבים חזרו למשפחותיהם. אולם בנוגע לעובדה זו נראה ששיפריס מתעלם גם ממידע דומה שהגיע ממקורות אליהם הוא כן מתייחס. עדות להחזרת ילדים למחנות מופיע בכתבה של יגאל משיח אותה שיפריס מצטט בהקשרים אחרים.⁴⁹ הוא משתמש בכתבה זו כדי להציג (עמ' 419-422) – על סמך עדות בודדת ומוזרה למדי שניתנה רק לעיתונאי ולא לוועדת החקירה – את האפשרות שבבית החולים רמב"ם התקיים "ריכוז סודי של ילדים", אך מתעלם מהמשך הכתבה בה מוצגת עדות על החזרת ילד למשפחתו. לפי הכתבה:

"כרוז במכונית עבר על פתחי האוהלים וקרא "דגו". כשיצאה הדודה, הוצג לה הילד לזיהוי ועד שהגיעה אמו עקרה המכונית ממקומה ונעלמה. בעין שמר השליח השטני הזה היה מכריז באותו אופן על מות הילדים. [...] הפעם החזיר חיים, איש לא יודע למה."

הדוגמה השניה עולה מתמיהתו של שיפריס (עמ' 723) על הפער בין טענת וב"ם לבדיקת 3,060 תיקי אימוץ מהשנים 1949-1956 לבין טענת ועדת שלגי, ועדת החקירה השנייה שפעלה בנושא בשנים 1988-1994, לבדיקת 10,000 תיקים מאותן השנים. אלא שההסבר לסתירה זו הובהר במכתב תגובה למערכת הארץ. על פי הבהרה זו, בהיעדר סימון חיצוני על התיקים, על מנת לאתר את תיקי האימוץ מהשנים הרלוונטיות סרקו חוקרי ועדת שלגי את כלל תיקי האימוץ שהיו קיימים עד לתקופתם, כ-10,000 תיקים. המכתב, מאת משרד החקירות שפעל עבור הוועדה, פורסם כחלק מסדרת הכתבות עליה מסתמך שיפריס.⁵⁰ שיפריס אינו מתייחס להסבר זה ומציג את הפער במספר תיקי האימוץ כסתירה המעידה שועדות החקירה שעסקו בפרשה היו "ועדות טיוח". כלומר, לא רק ממצאי הארכיון אינם מובאים כמקורות בספר, אלא גם פרטים שפורסמו בעיתונות בסדרת הכתבות שעליה התבסס הספר אינם מובאים כאשר יש ביכולתם למתן את תיזת החטיפה.

מקרה שלישי של השמטת מקורות שסביר שהיו ידועים למחבר הוא המקרה של זהרה מרחום. שיפריס כותב שועדת החקירה קבעה את פטירתה של הילדה זהרה מרחום "בהסתמך בסך הכל על הצהרת פטירה של האב, שנחתמה בטביעת אצבע שלו." (עמ' 689). אלא שהועדה הסתמכה בקביעת פטירתה לא רק על הצהרת האב המדוברת, אלא גם על רישומים בפקס פטירות של מחנה ראש העין, פנקס פטירות של משרד הבריאות, רשימת נקברים של חברה קדישא ואישור רישום קבורה של חברה קדישא. מדובר בפרטים שסביר שהיו מוכרים למחבר – הם מוזכרים במקור עליו נשען במקומות אחרים - הנספח לדו"ח ועדת החקירה.⁵¹

הדוגמה האחרונה של הסקנת מסקנות על סמך מידע חלקי שתוצג כאן היא טיפולו של שיפריס בעדותה של סימה מלכי (עמ' 692-693) על טיפול המשטרה בהיעלמות אחיה, הילד משה חסין/אסין, פעוט בן כשנתיים וחצי שנעלם להוריו במחנה העולים פרדס חנה. עדותה של מלכי מביאה אותו לקבוע בפסקנות כי "לא ברור מה עשתה המשטרה עם התלונה, אבל ברור שהיא לא זכתה לטיפול נאות." שימוש בחומרי הארכיון היה מגלה את תיק חקירת ההיעדרות המקורי של המשטרה, ובו תיעוד לחיפושים נרחבים ולחקירה מקיפה ביותר וגביית עדויות נרחבת מבני המשפחה.⁵² השוואת חקירת המשטרה בתקופת ההיעלמות עם העדות המאוחרת של סימה מלכי מצביע על תופעה נוספת

⁴⁹ משיח, "עדותו של נהג אמבולנס שלקח ילדים לבית חולים, משם לא שבו, הארץ, 18.4.16 (התפרסם לראשונה ב-22.12.95). <https://www.haaretz.co.il/yemenite-children/EXT-MAGAZINE-1.2918777>.

⁵⁰ מכתב גלבוני, מנהל שח"ק, למערכת הארץ, 21.1.1996, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-0009hix, עמ' 119. <http://tiny.cc/vx8zsz>; משיח, "עמי חובב: לא מצאתי קשר, לא מצאתי אפילו עדות אחת לחטיפה", הארץ, 14.4.16 (התפרסם לראשונה ב-16.2.96).

<https://www.haaretz.co.il/yemenite-children/EXT-MAGAZINE-1.2915628>
⁵¹ רשימת המסמכים מפורטת בסיכום המקרה בנספח לדו"ח ועדת קדמי, עמ' 527-528; <http://tiny.cc/hetqcz>;

⁵² המסמכים עצמם ב-א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000cr24. <http://tiny.cc/shtqcz>.
תיק החקירה של משה בן יצחק ואסתר חסין (בקטלוג רשום כ"חסון), א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000i402. <http://tiny.cc/jh3jcz>.

– ההתפתחות שקיימת בעדויות מאוחרות. בעדותה של מלכי בשנות התשעים מוזכרת מכונית אמריקאית מסתורית, שלטענתה נראתה מתרחקת מהמקום בזמן היעלמות הילד. באף אחת מהעדויות בנות הזמן לא מוזכרת ולו ברמז מכונית כזו.⁵³

---

⁵³ לסקירה מפורטת של התפתחויות עדויות בני המשפחה בנוגע למקרה ראו אבשלום בן צבי, "מכונית אמריקאית הופיעה – הבעייתיות של עדויות מאוחרות", יומן הרשת עמדת תצפית, 13.6.18. <https://observpost.wordpress.com/2018/06/13/memory-problems/>

כשל הטיפול בעדויות

הדוגמה האחרונה שהוצגה מוליכה אותנו אל הכשל יסודי השני במחקרו של שיפריס – בחירתו להשען באופן עיקרי ולא ביקורתי על עדויות שנמסרו ממרחק השנים.

הסתמכות על עדויות מאוחרות ללא בחינתן מול מקורות אחרים

למרות כל הידוע להיסטוריונים, משפטנים ופסיכולוגים על הקשיים שבאמינותן של עדויות הנמסרות מהזיכרון⁵⁴, שיפריס נמנע מיחס ביקורתי כלפי עדויות קרובי המשפחה שהוא מנתח. הוא קובע קטגורית שעדויות המשפחות הן אמינות (וזאת לעומת יחס חשדני מאוד שהוא נוקט כלפי עדויות אנשי מערך הקליטה והרפואה). לדבריו, בנוגע לעדויות המשפחות – מהן כ-60% נמסרו על ידי הורים, כ-20% על ידי בני דור הנעדרים שהיו מעל גיל 8 בעת ההיעלמות והיתר על ידי בני דור הנעדרים שהיו צעירים יותר או טרם נולדו – הרי ש:

”ניתן למצוא פה ושם מקרים של חוסר דיוק או סתירות פנימות, אבל אלה מופיעים

בעדויות מעטות, ולרוב ביחס לעניינים שוליים. ככלל, אפשר לראות בכל אחת מן

העדויות האלה תיאור מגובש, סדור, שקשה להפריך אותו מתוך עצמו.”⁵⁵

יש מקום לציין שחוקרי ועדת החקירה, שהצליבו את עדויות בני המשפחה עם התייעוד ההיסטורי בן הזמן שאיתרו ועם עדויות קודמות של אותן המשפחות, הגיעו למסקנות שונות בתכלית בנוגע למהימנות העדויות. לפי דו”ח שהגישו לקראת סיום עבודתם, בנוגע לעדויות ההורים אמרו שבאופן כללי הן מדויקות יותר מאשר עדויות האחים, אך

”מבלי לגרוע מהאמור לעיל, גם בעדויות הורים על העלמות בניהם או בנותיהם

ניכרים שיבושים בעיקר בציון זמני האירוע.

סתירות רבות וחלקן משמעותיות יותר ניכרות בהשוואה בין עדויות שניתנו בפני

הועדה ועדויות שנאספו ע”י ובי”מ לגבי אותו נעדר.”⁵⁶

בנוגע לעדויות אחים, הבחינו חוקרי הועדה גם הם בין עדויות של מי שהיו בגילאים מבוגרים יחסית לבין מי שנולדו לאחר האירוע. לגבי הסוג הראשון, עדויות אחים בוגרים, הגיעו החוקרים למסקנה כי:

”עדויות אלה לוקות, בדרך כלל, בחסר, הן מבחינת הפרטים הידועים לעדים והן מבחינת נכונותם.

מאחר ועדויות אלה נסמכות על זכרון ילדות ו”השלמת פרטים” מפי דברי ההורים, נתקלנו בפעמים בהן היו העדויות בלתי מדויקות, וזאת בלשון המעטה. סתירות קיימות הן בעדויות עצמן – כלומר סתירות פנימיות, והן בהשוואה לחקירות נוספות שערכנו במקרים רבים עם קרובי משפחה אחרים.

ושוב, המקרים הבולטים ביותר הן העדויות המוצלבות עם עדויות ההורים, שניתנו בתיקי ובי”ם”⁵⁷

בנוגע לעדויות האחים שנולדו לאחר האירוע קבעו החוקרים כי:

”עדויות אלה הן לעיתים רחוקות מהמציאות, כפי שהיא מצטיירת מהמסמכים שאנו אוספים, דבר ההופך את זיהוי הנעדר והתחקות אחר גורלו לעבודה סזיפית. הטעויות במקרים אלה מקיפות את כל מרכיבי החקירה, החל בשמות לא נכונים או לא מדויקים וכלה באי ידיעת עובדות בסיסיות כגון מקום הולדת הנעדר, היכן אושפז, ומהו טווח הזמנים.”⁵⁸

⁵⁴ לבעיות שבהסתמכות על הזכרון האנושי ראו למשל Oliver Sacks, “Speak, Memory” *New York Review of Books*, February 2013. הופיע גם בעברית, אוליבר סאקס, “סיפורים שסיפרנו לעצמנו” אלכסון. <http://tiny.cc/yg6sbz>; למשל יעל (פרוינד) אברהם, “חושבים שאתם מחוסנים בפני פייק-ניוז? תחשבו שוב”, מקור ראשון, 15.7.2017 - <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/886/404.html>; מרית סליון, “על הזיכרון”, הארץ, 10.6.2005, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.1018356>; ניסוי הקווים של אש –

Asch, S.E. (1951). Effects of group pressure on the modification and distortion of judgments. In H. Guetzkow (Ed.), *Groups, leadership and men* (pp. 177–190). Pittsburgh, PA: Carnegie Press.

⁵⁵ שיפריס, עמ’ 34.

⁵⁶ דו”ח מספר 24, 9.5.99, א”ה, ISA-Courts-SupremeCourt-00091q9, עמ’ 3-4. <http://tiny.cc/4haocz>

⁵⁷ שם, שם. ההדגשה בקו תחתון במקור.

⁵⁸ שם, שם.

את הסתירות הרבות שהתגלו בין העדויות לבין התייעוד בן הזמן פוטר שיפריס (עמ' 19 ; 118) כלאחר יד בהעלאת החשד – ומבלי כל נסיון לבסס אותו – שאלפי המסמכים המדוברים זוייפו, וזאת בלי להפנות למסמכים עצמם, הנמצאים בתיקי הארכיון הרלוונטיים.⁵⁹ ישנם מקרים בהיסטוריה שבהם מסמכים זוייפו, ובוודאי שחוקר אמור להיות ספקן לגבי אמינותם של מסמכים. עם זאת, ישנם כללים מתי ניתן להניח שמסמך זוייף, הנוגעים לצורת כתיבתו, למקום מציאתו ועוד. העובדה שהמסמך עומד בחוסר התאמה למקור אחר (במקרה זה – עדות מאוחרת בעל פה) איננה אסמכתא מספיקה להיות המסמך מזוייף. אולם שיפריס לא מביא בספרו טענות כאלו לביסוס החשד שהמסמכים זוייפו. לא נטען שהם לא נמצאו בארכיונים המקוריים, או שהגופן בהם לא מתאים למכונות הכתיבה של התקופה וכו'. התימוכין היחידים לכך שהמסמכים זוייפו הוא שהם סותרים את העדויות המאוחרות. נראה שהמחבר איננו מוכן להכיר בתענועי זכרון ושכחה, המאפיינים עדויות מאוחרות. מכיוון שהוא מניח מראש את קיומו של קשר ממסדי שצפוי גם לזייף מסמכים, הוא קובע שיש מקום לחשד שהמסמכים מזוייפים. מחקר ללא הנחות מוקדמות לא היה מקבל הנחה זו. המסמכים שאיתרה הועדה – רשימות של עולים, רישומי בתי חולים, רשימות של פטירות, הודעות על פטירות, יומני חברה-קדישא ועוד – נמצאו בארכיונים בהם הם היו אמורים להיות. הם כתובים בצורה בה נכתבו מסמכים באותם ימים. אלו אינם מסמכים שזייפן היה מזייף כדי להוכיח טענה מסויימת אלא מדובר במסמכים המכונים בשפת המחקר "משיחים לפי תומם". לכאורה, קיימת האפשרות שהרישום במסמכים אינו מזוייף בדיעבד אלא מייצג רישום כוזב במזיד, אלא שרישום כזה היה דורש שיתוף פעולה בעבירה חמורה מצד מספר גורמים שאינם קשורים זה בזה (למשל – הצוות הרפואי והחברה קדישא). הדרך להוכחת קיומו של רישום כוזב שכוזב בנוגע לפטירת ילדים צריכה היתה להיות מציאתם של אנשים חיים שקיים רישום כוזב המתעד את מותם – אלא שאנשים כאלה לא נמצאו.

הימנעות מהצלבת עדויות מול עדויות קודמות של אותן המשפחות

מחקרו של שיפריס נמנע מלהצליב את העדויות אל מול התייעוד בן הזמן אך גם נמנע מלבחון אותן אל מול עדויות קודמות של בני אותן משפחות ולעיתים של אותם העדים עצמם, הנמצאות בפניות המשפחות בכתב לועדת החקירה בטרם מתן העדות; בפניות המשפחות בכתב לועדות שלגי (ראשית שנות ה-90) ו-וב"ם (1967); ובעיקר בעדויות שנמסרו לחוקרי וב"ם בשנת 1967. בארכיונים שנפתחו לעיון הציבור נמצאות ביותר ממאה מקרים העדויות שנתנו אותן משפחות לועדות החקירה הקודמות, אך "ילדי הלך לאן" מתבסס אך ורק על העדות שנמסרה בפני הוועדה האחרונה, ועדת החקירה הממלכתית, באמצע שנות ה-90. זאת למרות שבמחקר ההיסטורי מקובל שאחד הקריטריונים לאמינותו של מקור הוא היותו קרוב בזמן לאירועים שעליהם הוא מדבר. ככלל, מהצלבת העדויות המאוחרות עם המוקדמות מתקבל הרושם שכל שהמתואר בעדות המאוחרת הוא סיפור "דרמטי" יותר, כך קטן הסיכוי שהוא יופיע גם בעדות המוקדמות. הבחירה להתמקד דווקא בעדות המאוחרת עשויה להעיד שלא מהימנות העדות הייתה הגורם לבחירתה, אלא השאלה עד כמה היא תומכת בטענת החטיפה.

להלן יוצגו מספר דוגמאות לשימוש של שיפריס בעדויות בעייתיות, שלא נתמכות על ידי עדויות מוקדמות הנוגעות לאותם המקרים. בחלק מהמקרים, מדובר בסתירה של ממש בתיאור המקרה בין העדות המאוחרת לעדויות מוקדמות.

בעמ' 216 עוסק שיפריס במקרים שבהם קיבלו המשפחות הודעת פטירה זמן קצר ביותר לאחר אשפוזם במחנה, בעוד שהתייעוד מצביע על פטירה מחוץ למחנה – מה שמעיד לדעת שיפריס על כך שהילדים הוצאו החוצה מהמחנה ללא ידיעת ההורים, כנראה בדרכם לחטיפה. אחת מהדוגמאות המוצגות לעניין זה היא עדותה של רחל גרשי, אחותה של שושנה גברה, לפיה הוריה התבשרו על פטירת שושנה יום לאחר אשפוזה במחנה, בעוד שהוועדה קבעה שהיא נפטרה ברמב"ם שלושה ימים לאחר אשפוז שם. אלא שעדות האב בפני חוקרי וב"ם בשנת 1967 מאשרת את ממצאי הוועדה,

⁵⁹ למעשה, המסמך היחיד שועדת החקירה מצאה בעצמה שזוייף, הוגש על ידי קרוב משפחה של אחד הילדים שלגבי נטען כי נעלם - ראו קביעת דו"ח מז"פ בתיק חקירת המקרה של יוסף בן יעקב וזהרה כהן, א"ה, ISA-Courts- SupremeCourt-000dagb, עמ' 50, 56-57. <http://tiny.cc/7naocw>.

ולפיה יום לאחר שהובאה למרפאה נמסר לאם שהועברה לחיפה, ולאחר יומיים נוספים נמסר לה שנפטרה.⁶⁰

בעמ' 217 מציג שיפריס את התופעה לפיה ישנם פערים גדולים בין משכי האשפוז הקצרים של הילדים כפי שתוארו בעדויות המשפחות לבין ממצאי הועדה הנסמכים על התייעוד בן הזמן. לעניין זה הוא פותח בעדותו של אהרון כהן על המקרה של אחיו יוסף. לפי עדותו, באחד הימים כאשר באה האם להניק את יוסף בבית התינוקות נמסר לה תינוק אחר, ובאותו הערב הודיע הכרוז במחנה שהילד מת. אלא שאותו העד, בעדות שמסר בשנת 1967 בפני חוקרי וב"ם, סיפר שיום אחד אמו חזרה מבית התינוקות ואמרה שהתינוק נשלח לחיפה מכיוון שלא רצה לאכול. מעדות האם שנמסרה באותו המעמד ובנוכחות בנה אהרון שחתם עליה כעד, עולה שהתינוק נשלח בליווי אחות ואמו לבית חולים בחיפה. מפאת מצבה אמו לא יכלה לבקר אותו שם, ולאחר שבועיים נמסר לה שנפטרה. על מנת לעמוד על סתירה זו בין העדות המוקדמת למאוחרת אין צורך אפילו במסמכים מהארכיון, מכיוון שהיא מוזכרת בסיכום המקרה בנספח לדו"ח ועדת החקירה הממלכתית, מקור עליו שיפריס הסתמך.⁶¹

בעמ' 525-526 מציג שיפריס באריכות את עדותה של מרים סעיד, לפיה אחות לא רצתה לאפשר לה לקחת את בתה כשיצאו ממחנה גאולה (חאשד) בדרך לארץ, לא אפשרה לה להחזיק ולהניק את ביתה זוהרה לאורך הטיסה לארץ, ונעלמה איתה מיד לאחר הנחיתה. אלא שעדות האב בפני חוקרי וב"ם מסבירה את ההתנהגות הזו, מאחר שלדבריו הילדה היתה חולה ומאושפזת בבית החולים במחנה גאולה, ועלייתה הותנתה בכך שתועבר עם הנחיתה לבית חולים. ואכן לאחר הנחיתה הועברה זוהרה לבית החולים בצריפין, שם נפטרה.⁶²

לעניין העדויות בנוגע לפטירה מהירה של ילדים במצב בריאותי טוב, שתופש מקום מרכזי בחשד העולה מעדויות המשפחות שהילדים לא נפטרו אלא נחטפו, נראה שככלל, ניתן לזהות שבמעבר בין העדויות המוקדמות למאוחרות יש נטיה לטעון למצב בריאותי טוב יותר, ולפטירה לאחר פרק זמן קצר יותר.⁶³

נציין כמה דוגמאות נוספות לפערים וסתירות בין העדויות בוועדת החקירה הממלכתית בשלהי שנות התשעים לעדויות בפני וב"ם בשנות השישים, בנוגע למקרים שהוזכרו בספר על סמך העדויות המאוחרות בלבד:

1. בעמ' 614 מציג שיפריס את עדותה של ברכה דגן בנוגע לאחותה ציונה גיאת. לפי עדות זו, כאשר נסעו הוריה לרמב"ם נאמר להם שאין שם ילדה כזו, וכאשר חזרו למחנה העולים בעין שמר נאמר להם שנפטרה ברמב"ם. לפי עדות האב משנת 1967, לאחר כחודש שבמהלכו התעניין במשרד המחנה במצב הילדה לאחר שנשלחה לבית החולים, התברר שהיא נפטרה, האמין לבשורה ולא עשה דבר בעניין. לפי עדותו הבת ברכה נסעה כבר בשנת 1967 לחיפה, ושם מצאה בבית החולים רמב"ם ובחברה קדישא את הרישומים בנוגע לפטירתה וקבורתה של ציונה.⁶⁴

---

⁶⁰ עדותה של גרשי היא עדות שמיעה, מאחר והיא טרם נולדה כאשר אירע המקרה. העדות בפרוטוקול מיום 10.7.1995, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000e7x0, עמ' 64-60. <http://tiny.cc/oy8zsz>; סיכום המקרה בנספח לדו"ח ועדת החקירה, עמ' 113. <http://tiny.cc/0qbvbz>; עדות האב בפני חוקרי וב"ם, א"ה, ISA-IsraelPolice-InquiryCommissions-000qy6f, עמ' 2-3. <http://tiny.cc/3gbocz>.

⁶¹ עדות אהרון כהן בפני ועדת החקירה בפרוטוקול מיום 30 באוגוסט 1995, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000e2s4, עמ' 50-52. <http://tiny.cc/xy8zsz>; עדות אהרון כהן בפני חוקרי וב"ם, א"ה, ISA-IsraelPolice-InquiryCommissions-000qy70, עמ' 2. <http://tiny.cc/5obocz>; עדות האם שם, עמ' 7-9; סיכום המקרה בנספח לדו"ח ועדת החקירה, עמ' 211. <http://tiny.cc/caavbz>.

⁶² עדות מרים ועובדיה סעיד בפני ועדת החקירה בפרוטוקול מיום 15 ביוני 1995, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000e3jh, עמ' 50-67. <http://tiny.cc/3z8zsz>; עדות האב בפני חוקרי וב"ם, א"ה, ISA-IsraelPolice-InquiryCommissions-000qxzt, עמ' 3-4. <http://tiny.cc/6z8zsz>.

⁶³ היבט זה מופיע במקרים רבים. עשר דוגמאות כאלו, הכוללות את העדויות עצמן שניתנו במועדים שונים, מופיעות בבלוג 'א.א. קונספירציות', "הבעיות של הזכרונות או להאמין למשפחות – אבל מה קורה כשהמשפחות סותרות את עצמן", 17.7.2018. <http://tiny.cc/3ufvzb>.

⁶⁴ עדות ברכה דגן בפני ועדת החקירה בפרוטוקול מיום 9 בנובמבר 1995, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000dt6k, עמ' 49. <http://tiny.cc/dz8zsz>; עדות האב בפני חוקרי וב"ם, א"ה, ISA-IsraelPolice-InquiryCommissions-000r1rz, עמ' 20. <http://tiny.cc/kzcoez>.

2. בעמ' 561-562, שיפריס מציג את עדותה (שהוא עצמו מציין כחריגה) – של סעידיה חוטר על ביתה מזל. לפי עדות זו מנהל מחנה העולים הטיל ספק בבשורת הפטירה של הבת ועודד את האב לדרוש לראות את גופתה. בעדות האב משנת 1967, שניתנה בנוכחות אשתו, עניין זה, המרכזי כל כך לפרשה, כלל לא מוזכר.⁶⁵

במקרים אחרים, תיאורים דרמטיים המוזכרים בעדויות המאוחרות לא מוזכרים כלל ואף נסתרים בעדויות קודמות:

3. בעמ' 109-110 מציג שיפריס את עדותה של יונה חרפוף, לפיה במחנה עתלית: "היתה אישה אכזרית שתפסה אותי ואמרה, תיתני את הילד לבית התינוקות. [...] אם לא תיתני אותו בטוב נטריד אותך במחנה ותקבלי מכות רצח. [...] איימה עלי לקחת את הילד בכוח ממני. הילד צועק, תופס אותי, ואני צועקת. עד שנתנה לי סטירה, חטפה אותו מידי, והלכה."⁶⁶

לפי עדות זו, בנה ציון נפטר יום לאחר לקיחתו לבית התינוקות. שיפריס מציין בביקורתיות שועדת החקירה תיארה בסיכום המקרה שלה את הסצנה הזו בניסוח מתעלם וסתמי, אולם ייתכן שהסיבה לכך שהחוקרים נקטו בניסוח זה נובעת מכך שלנגד עיניהם עמדה גם עדותה של חרפוף בפני חוקרי וב"ם. וכך העידה האם בשנת 1967:

"באה אלי אשה שאינני יודעת מה שמה ומה תפקידה במחנה ואמרה לי שצריכים להכניס את ציון בני לבית התינוקות. בהתחלה סירבתי למסור אותו אבל אחר כך שכנעה אותי וסוף סוף מסרתי לה את בני ציון והיא הכניסה אותו לבית תינוקות."⁶⁷

לפי עדות זו, הבן נפטר לאחר שבוע ימים במהלכו ביקרה אותו אמו בבית התינוקות, ולא לאחר יום כפי שסיפרה בעדותה המאוחרת.

4. בעמ' 113 מביא שיפריס את עדותה של ציונה אביטל על היעלמותו של אחיה מנחם עוזרי: "הרופא ניסה לחטוף אותו, אמי תפסה אותו חזק, הוא נתן לה שתי סטירות, ירק לה בפרצוף, וסחב ממנה את הילד בכוחה. הוא נתן אותו לשתי אחיות וברחו החוצה [...] הרופא משך אותה, גרר אותה עד לאוהל, זרק אותה כמו סמרטוט."⁶⁸ לדבריה הבשורה על מות הילד נמסרה לאמה במפתיע, ולמרות בקשות ההורים לא ניתן להם לראות את גופתו.

עדות ממקור ראשון, של האם עצמה, בפני וב"ם מציגה תמונה מתונה יותר: "רופא לקח ממני את מנחם [...] כל הלילה בכיתי כי לא הסכמתי שיקחו אותו ממני."⁶⁹

מעדות האם עולה שהילד הועבר לבית חולים לאחר שסבל מהקאות, ולדבריה לא קיבלה כלל הודעה על פטירתו.

⁶⁵ עדות האם משולבת בעדות האב ואחות בפני ועדת החקירה בפרוטוקול מיום 30 ביולי 1995, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000e26r, עמ' 35-36. <http://tiny.cc/gz8zsz>; עדות האב בפני חוקרי וב"ם, א"ה, ISA-IsraelPolice-InquiryCommissions-000r29y, עמ' 2-3. <http://tiny.cc/jz8zsz>.

⁶⁶ עדות יונה חרפוף בפני ועדת החקירה בפרוטוקול מיום 20 ביולי 1995, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000e3z4, עמ' 19-22. <http://tiny.cc/mz8zsz>.

⁶⁷ עדות יונה חרפוף בפני חוקרי וב"ם, א"ה, ISA-IsraelPolice-InquiryCommissions-000r2ib, עמ' 2. <http://tiny.cc/sz8zsz>. שכנוע "בכח" אמנם מוזכר בפניית האב לוב"ם (שם, עמ' 17), אך לא בעדותו בפניה (שם, עמ' 4), מה גם שהאב טרם עלה לארץ בזמן המקרה.

⁶⁸ עדות ציונה אביטל בפרוטוקול מיום 13 בדצמבר 1995, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000drqy, עמ' 9-10. <http://tiny.cc/uz8zsz>. מטון העדות ניכר שהעדה "טעונית" מאוד בנוגע ליחס הקולטים כלפי הורי תימן, דבר שהיה ראוי שיעורר את תשומת ליבו וחשדנותו של החוקר.

⁶⁹ עדות סעדה עוזרי בפני חוקרי וב"ם, א"ה, ISA-IsraelPolice-InquiryCommissions-000qy1m, עמ' 2-3. <http://tiny.cc/idrqcz>. מהעדות והמסמכים עולה תמיהה נוספת – ציונה אביטל התייחסה למנחם בעדותה כאל אחיה הקטן, אלא שלפי עדות האם בוב"ם, תעודת העולה של המשפחה ורישום ביומן הכניסה של מחנה ראש העין, שם אחותו הבכורה של מנחם הוא נעמה, והוא היה הילד השני במשפחה. עדות הבת לא תואמת את עדות האם ואת המסמכים הנוגעים למקרה גם בכמה פרטים נוספים. צילומי המסמכים ב-א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-0009ks5. <http://tiny.cc/wz8zsz>.

5. בעמ' 647 מביא שיפריס את עדותה של אסתר נדב (נדף), לפיה לאחר שהתבשרה על פטירת בנה הופנתה לחדר המתים במחנה, אלא ששם ראתה גופות מבוגרים בלבד, ואף גופה של ילד. לדבריה בעדותה, הם לא פנו לועדות קודמות.

אולם היעזרות בחומרי הארכיון היתה חושפת שהמשפחה כן פנתה לוב"ם, ושם העידה אסתר עצמה ב-1967, כי לאחר שהתבשרה על פטירתו "כשביקשנו לראות את גופתו אמר לנו אין צורך אסור לראותו."⁷⁰ הטענה לפיה הובאו לחדר מתים בו היו גופות של מבוגרים לא נזכרת כלל בעדות הקרובה יותר לזמן האירוע.

6. בעמ' 587 מציג שיפריס עדויות לפיהן הוצע להורים לקחת ילד אחר לאחר שהתבשרו על פטירת ילדם. המקרה הראשון הוא עדותה של רחל לוי על היעלמות אחיה שלום, לפיה האחיות בבית התינוקות בראש העין הציעו לאמה לקחת ילד אחר לאחר שלא מצאה את בנה. אלא שרחל סייגה את עצמה מספר פעמים לאורך העדות באמירה שהיתה אז ילדה קטנה ואינה זוכרת פרטים. מהשוואת עדותה לעדות אמה בפני וב"ם, עולה שהיא אכן לא זכרה פרטים רבים: היא טענה בנוגע לגיל שבו עלתה לארץ; היא טענה בנוגע לשאלה היכן האח נולד, בארץ או בתימן; היא טענה בטענה שהילד נלקח בכוח לבית התינוקות. מעדות אימה של רחל לוי בוב"מ עולה שהילד נולד בארץ וגדל באוהל המשפחה. הוא נלקח ביוזמת האם לבית החולים ד'גאני ביפו, שם נפטר. מכיוון שכך, הוא לא היה כלל בבית התינוקות במחנה ראש העין, ובוודאי שהאחיות שם לא יכלו להציע לה לקחת ילד אחר.⁷¹

7. בעמ' 664 מציג שיפריס את עדותו של צדוק רצון לפיה למחרת קבלת בשורת הפטירה של אחיו, הלך אביו עם שני אנשים נוספים לבית העלמין בפתח תקווה, שם חפרו את הקבר ולא מצאו דבר. אולם במכתב שכתב האב לועדת שלגי ב-1985 עניין חפירת הקבר לא מוזכר כלל. במכתב נאמר כי לאחר הפטירה "לא טרחו להראות לנו או להביא לנו את התינוק בכדי שנוכל לקבור אותו."⁷²

במקרים נוספים, בחינת העדויות המוקדמות חושפת תמונה שונה באופן יסודי מהמתואר בעדויות המאוחרות:

8. בעמ' 616 מביא שיפריס את עדותה של מלכה קלימי, לפיה ביקרה את התינוקת שלה ברמב"ם במשך כשבועיים, וכשחזרה לאחר כשבוע-עשרה ימים, לא אמרו לה היכן היא. כשחזרה לאחר זמן נוסף, נאמרה לה שנפטרה. בעדותה בשנת 1967, הזכירה קלימי שהתינוקת נולדה בלידה קשה (דבר שלא הוזכר כלל בעדות המאוחרת), לאחר הלידה אושפזה האם בבית היולדות למשך שבועיים, במהלכם הועברה התינוקת לרמב"ם. כשבועיים לאחר יציאת האם מבית היולדות היא ביקרה אותה פעם אחת ברמב"ם, ואז "האמת שהזנחתי את העניין של התינוק[ת] ולא הלכתי לבקר אותו או לשאול עליו כשלושה חודשים בערך. אותם הזמנים היו לי צרות ובעיות עם בעלי לשעבר וכבר הכנו הכל לגירושין. החיים בבית היו מאוד קשים וחשבתי שלא כדאי להביא את התינוקת הביתה כי היא רק תסבול יותר."⁷³

כשחזרה לאחר מכן לבית החולים, לא הצליח הפקיד לאתר מידע על התינוקת, דבר המוסבר כנראה בשיבוש השם במהלך הרישום בבית החולים. לפי פנייתה לוב"ם, לאחר פרק זמן לא

⁷⁰ עדות אסתר נדף בפני ועדת החקירה בפרוטוקול מיום 26 בינואר 1998, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000dtl, עמ' 21-34. <http://tiny.cc/609zsz>; עדות אסתר נדף בפני חוקרי וב"ם, א"ה, ISA-IsraelPolice-000dtmc, עמ' 12-14. <http://tiny.cc/sqrqcz>. InquiryCommissions-000r1s5, עמ' 12-14.

⁷¹ עדות רחל לוי בפני ועדת החקירה בפרוטוקול מיום 19 באוגוסט 1996, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000dtmc, עמ' 63-81. <http://tiny.cc/809zsz>; עדות האם בפני חוקרי וב"ם, א"ה, ISA-IsraelPolice-000r2i5, עמ' 7. <http://tiny.cc/gzrqcz>. InquiryCommissions-000r2i5, עמ' 7.

⁷² עדות צדוק רצון בפני ועדת החקירה בפרוטוקול מיום 7 בדצמבר 1995, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000drqw, עמ' 29-44. <http://tiny.cc/c09zsz>. מדובר בעדות שמייעה, מאחר וצדוק טרם נולד כשאירע המקרה; מכתב האב ב-א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000gubr, עמ' 28. <http://tiny.cc/e09zsz>.

⁷³ עדות מלכה קלימי בפני ועדת החקירה בפרוטוקול מיום 5 ביולי 1995, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000e7xk, עמ' 17-24. <http://tiny.cc/g09zsz>; עדותה בפני חוקרי וב"ם, א"ה, ISA-IsraelPolice-000r2ih, עמ' 4. <http://tiny.cc/h09zsz>. InquiryCommissions-000r2ih, עמ' 4.

ברור (ייתכן שרק בשנת 1958), ביקרה שוב בבית החולים, אז אותר המידע ונמסר לה תאריך הפטירה של התינוקת.

9. בעמ' 530 מזכיר שיפריס את עדותה של נדרה סירה על היעלמות בתה תמר. לפי העדות, שכנה אמרה לה שראתה בחורה זרה עומדת ליד מיטתה של התינוקת, לפני שנעלמה מבית תינוקות בבית ליד. בעדות נאמר גם שהמשפחה לא פנתה לוועדות חקירה קודמות. אלא שגם במקרה זה המשפחה כן פנתה לוב"ם, שם העיד האב בשנת 1967. מעדותו עולה שהוא ראה את הילדה בבית החולים במחנה לפני שנאמר לו שנפטרה. חשוב מכך, באותו תיק של וב"ם נמצאת עדות קודמת של האב, משנת 1964, אז פנה למשטרה לאחר ששוטרים צבאיים הגיעו לחפש את בתו שלא התייצבה ללשכת הגיוס. מעדות זו עולה שהילדה היתה בת שנתיים והאב ביקר אותה במהלך שהותה בבית החולים, עד שהמשפחה עברה לעפולה. "ומאז שעברתי לעפולה עד לפני שנתיים בערך [כלומר, במשך כ-12 שנים. המחברים] לא הלכתי לבקר את הילדה בכלל היות ומצבי היה קשה ונולדו לי ילדים בארץ אז לא הלכתי. לפני שנתיים בערך נסעתי לבית-ליד לא מצאתי אף אחד ובית עולים היה מפורק [...] כעט [השגיאה במקור] אם כבר שאלתם אני מבקש שתעניינו ותמצאו לי אותה."⁷⁴

לעומת זאת, הסיפור על השכנה שסיפרה על בחורה זרה שעמדה ליד המיטה לא מופיע באף אחת מהעדויות המוקדמות, לא בתלונת האב לוב"ם ולא בתלונת האב למשטרה שלוש שנים לפני פעולת וב"ם.

מקרים אלה הינם דוגמאות מתוך מספר גדול יותר של מקרים בהם נמצאו פערים בהשוואה בין עדויות בני המשפחה המאוחרות לבין עדויות מוקדמות הנוגעות לאותם מקרים. סתירות ושינויים שכאלו בין גרסאות שונות של עדויות אותן המשפחות מחייבות לכל הפחות ספקנות לגבי מידת הדיוק שבעדויות המאוחרות גם כאשר אין ביכולתנו להצליב אותן מול עדויות קודמות – ספקנות שנראה שנעדרת ממחקרו של שיפריס.

---

⁷⁴ עדות נדרה סירה בפני ועדת החקירה בפרוטוקול מיום 4 בינואר 1996, א"ה, ISA-Courts-SupremeCourt-000dptj, עמ' 89-78; <http://tiny.cc/t09zsz>; עדות האב במשטרת עפולה, א"ה, ISA-IsraelPolice- InquiryCommissions-000qxwi, עמ' 62. <http://tiny.cc/kpsqcz>.

סיכום - מהנחת המוצא אל המסקנות

בראיון עיתונאי בעת שהתבצר עם עוזי משולם ואנשיו בביתו ביהוד ב-1994 ובמכתבים ששלח באותה השנה טען שיפריס שיש בידיו מידע מוצק לפיו נעלמו 4,500 ילדים, בתהליך ממוסד ומתואם שכולל מעורבות שרי ממשלה, חברי מפלגות מהקואליציה, אנשי הסוכנות היהודית וארגונים נוספים. התהליך הוביל לכך שהילדים נמכרו למזרים קתוליים, לניסויים בקרינה, ובעיקר למשפחות מאמצות, לרוב בחו"ל, תמורת סכומי כסף גדולים מאוד. לדבריו כבר התגלו אז רבים מהילדים בחו"ל, בעיקר בארה"ב, ומדובר במאות מקרים, שחוששים להיחשף. בנוסף טען שבכספות משרדי הממשלה נמצאות רשימות מפורטות של כל הילדים החטופים, הכוללות את פרטי ההורים המקוריים והמאמצים.⁷⁵ מדברים אלו עולה שלמסקנות אליהן הגיע המחבר במחקר המוצג בפנינו, מסקנות המתבססות בעיקרן על העדויות שניתנו בפני ועדת החקירה הממלכתית במחצית השנייה של שנות ה-90, הגיע שיפריס כבר ב-1994, עוד טרם מונתה אותה ועדת חקירה. לא ניתן להתייחס בביטול לדברים שנאמרו על ידי המחבר אז, מאחר שבפתח הדבר שבספר שלפנינו מציין שיפריס (עמ' 18-19) את אירועי יהוד כפרק משמעותי במעורבותו בפרשה. ב-1994 אמר שיפריס שהמקורות למסקנות אלו הוא מידע על רשימות מפורטות השמורות בכספות הממשלה. כעבור חצי יובל שנים התמיד שיפריס במסקנתו, אולם הדרך להוכיח אותה השתנתה. הרשימות הסודיות והמידע המוצק עליהם הסתמך ב-1994 לא הוצגו בספר, והמסקנות התבססו בעיקר על העדויות שנמסרו בפני ועדת החקירה. כפי שהראינו בסקירה זו – הספר סובל מכשלים מתודולוגיים ומגיע למסקנות בלתי מבוססות.

בכריכה האחורית של ספרו טוען שיפריס כי

"רוב מכישי הפרשה מסתמכים בעיקר על תחושות בטן, על "אמיתות" מטעם [...] והנה כאן לפנינו מחקר שיטתי, ראשון מסוגו, המוכיח שאכן, היו דברים מעולם."

אולם המחקר הגדול, השיטתי והמקיף ביותר בפרשת היעלמותם של ילדי עולי תימן ואחרים בשנים הראשונות שלאחר קום המדינה הוא מחקרה של ועדת החקירה הממלכתית שעסקה בפרשה. ועדה זו נשענה על משאבים ונגישות לעדים ולמסמכים שכל היסטוריון יכול לחלום עליהם. עיון בארכיון שהותירה אחריה יביא את המעיין למסקנה שוועדת החקירה הממלכתית היתה רחוקה מלהיות "ועדת טיוח". היא ערכה מחקר יסודי, קפדני ומקיף ביותר, שמסקנותיו עולה שאין ראיות לחטיפת ילדים מהוריהם למטרות אימוץ או למטרות אחרות. גם בשני עשורים כמעט שחלפו מאז פרסום דו"ח הוועדה, ולמרות שהפרשה לא ירדה מסדר היום הציבורי, עדיין לא הופיע ולו מקרה אחד שבו אותר בחיים ילד "חטוף" שהוועדה קבעה שנפטר. לנוכח המידע שבידינו, הטענה לחטיפת ילדים אלה למטרות אימוץ – ובדאי הטענה שהדבר נעשה באופן שיטתי וממסדי כפי שטוען שיפריס באחרית הדבר לספרו – מחייבת אמונה בתיאוריית קשר חובקת כל, ארוכת שנים, מורכבת ומקיפה ביותר, ובו בזמן רשלנית להדהים.⁷⁶ נראה שמי שמסתמכים במקרה זה על "תחושת בטן", המנוגדת למסקנות המחקר המצטבר בפרשה, הם שיפריס ושותפיו לטענת החטיפה.

⁷⁵ ירון סחיש, "הסגן האשכנזי של כורש התימני", עיתון ירושלים, 1.4.94, עמ' 13-14. נמצא ב-א"ה, ISA-MOIN-ShalgiYemeniteChildren-0012yi8, עמ' 144-146. <http://tiny.cc/z09zsz>; שיפריס, מכתב לרשימת תפוצה, 20.1.1994, א"ה, ISA-MOIN-ShalgiYemeniteChildren-000jimb, עמ' 196-197. <http://tiny.cc/519zsz>; שיפריס, "התימצא התשובה הישראלית לאמיל זולא?", מכתב לא מתוארך (סתיו 1994), א"ה, ISA-knesset-knesset-000tdfn, עמ' 6-13. <http://tiny.cc/719zsz>.

⁷⁶ על פי התיאוריה הזו התקיימה רשת מקיפה של קושרים, שהצליחה לחטוף מאות ילדים מעשרות מוסדות קליטה ורפואה שונים, תוך יצירת רישומים כוזבים בשיתוף פעולה של רופאים, אנשי מנהל, אנשי חברה קדישא ועוד. השפעתה של הרשת גדולה כל כך עד כדי יכולת לזייף באופן מקיף מסמכים עשרות שנים לאחר האירועים, ולגייס שופטים ואישי ציבור במסגרת שלושה גופי חקירה שונים, כמו גם עובדים ארכיונים שונים, לטייח את הפרשה – וכל זאת מבלי להותיר עקבות ומבלי שמי מהם יתקף בנקיפות מצפון ויתוודה על מעשיו. בו בזמן, אותה רשת מתוחכמת ורבת זרועות התרשלה באופן מדהים בכך שלא דאגה לרישום הפטירה באופן מסודר במסמכי משרד הפנים, וכך צוי גיוס עבור ילדים שנחטפו ששלחו אל הוריהם הביולוגיים מהם נחטפו, ובכך הניעו את העיסוק בפרשה.